

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

ПАНЬКО Юрій Сергійович

**Структура доходів Державного бюджету України та
напрями її оптимізації / Revenues structure of the state
budget of Ukraine and directions to its optimization**

спеціальність: 072 – Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітня програма – Публічні фінанси
Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФПФм-21
Ю. С. Панько

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, С. Л. Коваль

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

" __ " _____ 2026 р.

Завідувач кафедри
_____ **А. І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ - 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОХОДІВ	
ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ.....	6
1.1. Сутність доходів державного бюджету.....	6
1.2. Правовий механізм мобілізації доходів державного бюджету.....	11
РОЗДІЛ 2 ПРАГМАТИЗМ НАПОВНЕННЯ ДОХОДНОЇ ЧАСТИНИ	
ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.....	19
2.1. Аналітичне оцінювання практики формування податкових надходжень	
Державного бюджету України	19
2.2. Аналіз неподаткових надходжень Державного бюджету України.....	28
2.3. Моніторинг офіційних трансфертів та доходів від операцій з	
капіталом у структурі доходів Державного бюджету України.....	37
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ ДОХОДІВ	
ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ.....	44
3.1. Детінізація економіки як резерв зростання доходів державного бюджету..	44
3.2. Стратегічні напрями залучення фінансових ресурсів міжнародних	
організацій та країн-партнерів.....	50
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60

ВСТУП

У сучасних реаліях бюджетна система виступає не лише інструментом перерозподілу національного доходу, а й головним гарантом національної безпеки та соціальної стабільності. Трансформаційні процеси, що відбуваються в економіці, вимагають перегляду традиційних підходів до формування ресурсів держави, оскільки надмірна залежність від окремих видів податкових надходжень або зовнішніх запозичень створює ризики для бюджетної автономії. Складність поточної ситуації посилюється розривом між зростаючими потребами держави у фінансуванні оборонного сектору та соціальних зобов'язань і реальним станом економічного базису, що зазнав значних втрат. Необхідність адаптації податкової політики до стандартів Європейського Союзу, цифровізація адміністрування та детінізація економіки відкривають нові горизонти для вдосконалення структури бюджету. Обґрунтування стратегічних напрямів оптимізації доходної частини дозволить не лише стабілізувати державні фінанси у короткостроковій перспективі, а й закласти підґрунтя для відновлення після завершення війни та подальшого економічного зростання, що підтверджує своєчасність та практичну значущість обраної теми роботи.

Питання формування доходів державного бюджету перебуває у фокусі уваги представників як світової, так і української фінансової думки. Вагомий внесок у дослідження механізмів акумуляції бюджетних коштів, трансформації податкової системи та пошуку балансу між фіскальними інтересами держави і стимулюванням економіки зробили такі вітчизняні фахівці, як: В. Горин, Л. Гордієнко, В. Дем'янишин, Е. Ібрагімов, О. Кириленко, В. Кодацький, А. Крисоватий, С. Коваль, М. Кужелєв, У. Лазар, А. Нікітішин, А. Нечипоренко, Ц. Огонь, Ю. Пасічник, Н. Прямухіна, А. Славкова, О. Сироветник, М. Тарасюк, Ю. Сибірянська, А. Соколовська, І. Чугунов, С. Юрій та інші. Однак, науковий пошук оптимальної моделі доходів, яка б поєднувала фіскальну ефективність із підтримкою ділової активності потребує

подальшого вивчення і є фундаментальним завданням для вітчизняної фінансової думки.

Мета роботи полягає у комплексному дослідженні теоретичних засад та практичних аспектів формування доходної частини Державного бюджету України, проведенні критичного аналізу її структури в сучасних умовах, а також в обґрунтуванні стратегічних напрямів і прикладних інструментів оптимізації бюджетних надходжень для забезпечення фінансової самодостатності держави.

Для досягнення поставленої мети визначено необхідність вирішення наступних завдань:

- розкрити економічну сутність та функціональну роль доходів державного бюджету як фінансового фундаменту виконання функцій держави;
- дослідити правове поле та інституційні механізми, що регламентують процеси мобілізації ресурсів до бюджету;
- здійснити структурно-динамічний аналіз податкових надходжень;
- оцінити стан та тенденції формування неподаткових доходів;
- провести моніторинг обсягів офіційних трансфертів та операцій з капіталом у контексті їхнього впливу на структуру доходів бюджету;
- обґрунтувати потенціал детінізації національної економіки як ключового внутрішнього резерву нарощування доходів бюджету;
- визначити пріоритетні вектори взаємодії з міжнародними фінансовими інституціями та країнами-партнерами для залучення зовнішніх ресурсів.

Об'єктом дослідження є сукупність суспільних відносин та економічних процесів, що виникають у сфері формування доходної частини Державного бюджету України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади мобілізації доходів бюджету.

Методологічну основу роботи становить діалектичний підхід до вивчення фінансових явищ, що дозволив розглянути структуру бюджетних доходів у її динаміці та взаємозв'язку з економічним середовищем. У процесі дослідження було застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів: системний підхід та логічне узагальнення (для уточнення сутності

доходів бюджету), статистико-економічні методи (групування, порівняння) (для оцінювання структури доходів бюджету), графічний та табличний методи (для наочної візуалізації результатів моніторингу бюджетних показників та виявлення основних тенденцій), метод синтезу та абстрагування (при обґрунтуванні стратегічних напрямів оптимізації доходної частини бюджету).

Фундаментом для формування висновків та аналітичних розрахунків став масив офіційної та наукової інформації. Зокрема, використано чинне законодавство України, що регулює бюджетні відносини, а також офіційна звітність Державного веб-порталу «Бюджет для громадян» [26]. Теоретичний підґрунтя сформовано на основі фундаментальних монографічних досліджень, результатів наукових дискусій, опублікованих у фаховій періодиці, та актуальних публікацій провідних експертів у галузі публічних фінансів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексній оцінці структури доходів державного бюджету розробці авторського бачення щодо трансформації доходних джерел. Зокрема, аналіз динаміки бюджетних надходжень дозволив виявити критичні точки залежності бюджету від зовнішніх та внутрішніх факторів.

Отримані результати мають прикладний характер і можуть бути використані для впровадження інструментів детінізації господарських операцій як стратегічного ресурсу для стабільного приросту доходів державного бюджету.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Окремі положення кваліфікаційної роботи знайшли своє відображення у публікаціях автора «Теоретичні засади доходів державного бюджету» [42], та «Детінізація економіки як резерв зростання доходів державного бюджету» [43], «Особливості доходів державного бюджету України в період воєнного стану» [44].

Структурні елементи дипломної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Кваліфікаційна робота викладена на 59 сторінках, містить 14 рисунків, 15 таблиць. Список використаних джерел налічує 44 найменування.

РОЗДІЛ 1

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

1.1. Сутність доходів державного бюджету

Державний бюджет є фундаментальним централізованим грошовим фондом, що слугує фінансовим підґрунтям для реалізації державних повноважень та сприяння всебічному суспільному прогресу. Сьогоднішня динаміка розвитку державних фінансів України визначається зростанням рівня ризикованості та гострим дефіцитом ресурсів для виконання ключових функцій держави. З огляду на виклики, спричинені агресією та економічною нестабільністю, оптимізація та диверсифікація бюджетних надходжень стають критично важливими інструментами забезпечення фінансової самостійності країни [1].

Об'єктивна необхідність пошуку нових шляхів мобілізації ресурсів зумовлює потребу в глибокому теоретичному осмисленні економічної природи доходів державного бюджету. Розуміння сутності цієї категорії є неоднозначним у наукових колах, що вимагає детального аналізу еволюції поглядів провідних вчених на бюджет як на інструмент державного регулювання. Вивчення теоретичного базису через призму поглядів різних вчених дозволяє глибше охарактеризувати сутність державного бюджету як багатогранного фінансового явища.

Автори підручника «Фінанси» розглядають узагальнене поняття доходи бюджетів, яке визначають як «об'єктивне економічне явище, пов'язане із сукупністю економічних відносин з приводу розподілу і перерозподілу ВВП з метою формування основного централізованого грошового фонду держави» [2, с. 221]. Науковці розглядають доходи бюджету як результат процесів розподілу, що згодом стають об'єктом подальшого цільового перерозподілу для фінансового супроводження визначених державних функцій.

Близьке за змістом визначення запропонував Ц. Огонь, який вбачає в них «цілісну систему специфічних фінансових відносин, які функціонують в умовах розподілу і перерозподілу ВВП з метою формування державних фінансових ресурсів для виконання конституційних повноважень держави» [3, с. 158].

Економічні відносини покладено в основу трактування запропоноване О. Романенко – «економічні відносини між державою та юридичними і фізичними особами, що виникають у процесі формування бюджетного фонду» [4, с. 164]. Крім того, автор вказує на їх матеріальне вираження – «грошові надходження, що отримуються державою на безвідплатній та безповоротній основі відповідно до норм бюджетного і податкового законодавства» [4, с. 165].

У науковому доробку Ю. Пасічника доходи бюджету подаються як сукупність централізованих коштів, що підлягають правовому регулюванню та є необхідними для реалізації державних повноважень [5, с. 355]. Ця концепція акцентує увагу на тому, що доходи працюють як важіль перерозподілу ВВП, перетворюючи приватний ресурс на суспільне надбання під суворим фінансовим контролем. Отже, доходи бюджету виконують не лише фіскальну роль, а й слугують економічною основою для впровадження державної політики та підтримання макроекономічної рівноваги.

Професор М. В. Тарасюк вбачає у доходах бюджету ключовий елемент «формування та реалізації фінансово-бюджетної політики держави» [6, с. 93]. Внаслідок комплексного вивчення проблематики науковцем запропоновано три основні бачення досліджуваного поняття (рис. 1.1).

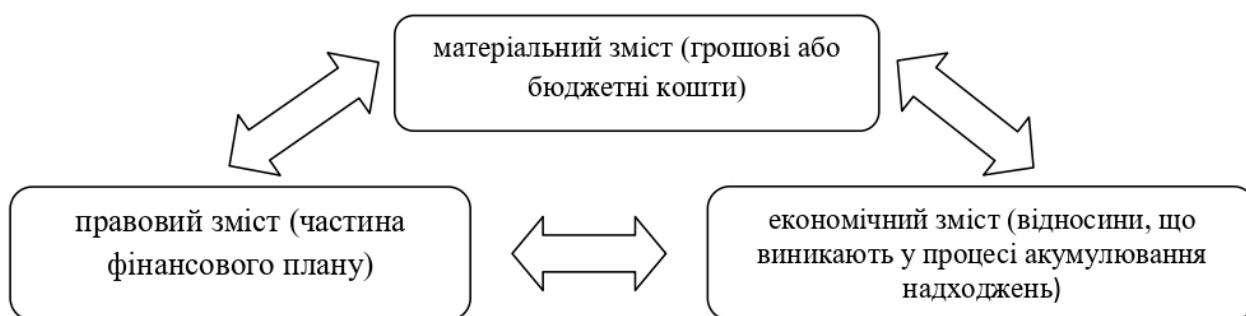

Рис. 1.1. Підходи до визначення поняття доходів бюджету [6, с. 94]

Заслуговує на увагу розуміння доходів державного бюджету сформульоване І. Чугуновим, М. Пасічним та А. Нікітішиним. Вчені вважають «доходи державного бюджету базисом для виконання владними інституціями своїх функціональних повноважень щодо: забезпечення оборони і безпеки держави; верховенства права й громадського порядку; надання суспільних послуг і благ у сфері охорони здоров'я, освіти, соціального захисту тощо» [7, с. 125].

Досліджуючи доходи державного бюджету, С. Коваль та М. Дідух наголошують на їх визначальному впливі «на можливості держави виконувати покладені на неї функції та забезпечити не лише економічну стабільність в країні, а й подальший її розвиток» [8, с. 116].

Через матеріальний зміст визначає досліджуване поняття С. О. Бей: «фінансові ресурси, котрі надходять до органів державної влади на безповоротній основі для успішного виконання поставлених перед ними завдань і функцій відповідно до чинного законодавства» [9, с. 8]. Автор наголошує на безповоротності надходжень, які у подальшому будуть використані для виконання державних завдань і функцій.

А. А. Славкова та Е. Р. Ібрагімов також поділяють матеріальний підхід до тлумачення доходів державного бюджету: «фінансові ресурси, що формуються через податкові, неподаткові та трансфертні надходження та акумулюються державою на безповоротній основі відповідно до чинного законодавства для реалізації нею своїх функцій» [10]. Як бачимо, зосереджують увагу на основних джерелах формування, їх безповоротності та правовому регламентуванні.

У дослідженнях П. О. Куцика та Р. М. Воронка доходи бюджету подаються як визначена частка централізованих коштів, що підлягають правовому регулюванню та є життєво необхідними для реалізації державних повноважень. Автори наголошують, що доходи бюджету слугують економічною базою для впровадження державної політики та підтримання макроекономічної рівноваги [11, с. 185].

У дефініції, запропонованій У.О. Лазаром, наголошено на механізмі формування доходів у процесі грошових відносин між державою та економічних суб'єктів (фізичних та юридичних осіб): «сукупність грошових відносин, що виникають у державі, а також між фізичними та юридичними особами за допомогою акумуляції грошових ресурсів до загальнодержавного бюджету для подальшого використання цих ресурсів та з метою реалізації державою своїх функцій» [12, с. 71].

Вивчаючи доходи державного бюджету Л. А. Гордієнко, Ю. В. Пасічник та Є. П. Ломако застосували біхевіористичний підхід, який, на думку вчених має прикладне значення, оскільки дозволяє виявити приховані мотиви неефективного планування на етапі розробки бюджетного проєкту, виявити передумови корупційних ризиків та систематизувати мотиваційні вектори учасників бюджетного процесу для розробки превентивних антикорупційних механізмів. Такий поведінковий (біхевіористичний) метод допомагає розкрити причини помилок у бюджетних прогнозах, пояснити логіку корупційних проявів при обґрунтуванні джерел доходів та узагальнити інтереси ключових суб'єктів, залучених до підготовки проєкту бюджету. Завдяки цьому стає можливим впровадження ефективних запобіжних заходів для нівелювання зловживань на всіх стадіях бюджетного циклу [13, с. 52].

На особливу увагу заслуговують останні дослідження М. О. Кужелева та А. В. Нечипоренко. Науковці стверджують, що нині «доходи державного бюджету стали визначальним джерелом фінансової стабілізації макроекономічних дисбалансів та забезпечення обороноздатності країни, оскільки потреби силового блоку (оборона та громадський порядок і безпека) зросли, а навантаження на сферу соціального захисту отримало нові виклики» [14, с. 154]. Ураховуючи зазначені виклики, пріоритетним завданням стає не лише оптимізація чинної структури доходів, а й глибока диверсифікація джерел наповнення державного бюджету. Це передбачає активізацію внутрішніх резервів, удосконалення податкового адміністрування та розширення бази оподаткування, що є життєво необхідним для зміцнення фінансового

суверенітету. Тільки через формування стійкої та багатовекторної ресурсної бази держава здатна гарантувати безперебійне фінансування стратегічних потреб незалежно від зовнішньої допомоги чи кон'юнктурних коливань.

Результати огляду існуючих у вітчизняному науковому просторі дефініцій доходів державного бюджету дозволяють зробити висновок про відсутність єдиного, уніфікованого бачення і представити його трактування різними науковцями у графічному вигляді (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Підходи до визначення доходів державного бюджету

Примітка. Узагальнено автором

Державний бюджет виступає ресурсною базою для стабільного функціонування держави, соціуму та економіки, та стратегічним важелем макроекономічного управління. Завдяки доходам бюджету держава виконує свої фінансові зобов'язання перед громадянами, забезпечує стабільність національної валюти та підтримує необхідний рівень обороноздатності у кризових умовах.

За результатами проведеного теоретичного дослідження можна зробити висновок, що доходи державного бюджету є багатоаспектним фінансовим

явищем, яке поєднує ознаки об'єктивного економічного процесу та інструменту державного регулювання. Вони поєднують у собі грошові потоки від юридичних та фізичних осіб, котрі стають основою для виконання державних функцій та регулювання соціально-економічних процесів. Крім того, доходи державного бюджету охоплюють широку сукупність фінансових та організаційних складників. Вона включає процеси акумуляції коштів, що надходять у розпорядження органів влади, механізми перерозподілу валового внутрішнього продукту та нормативне закріплення джерел фінансування загальнодержавних потреб. Таке багатогранне трактування підтверджує, що доходи бюджету є не просто матеріальним фондом, а ключовим інструментом державного управління, який забезпечує виконання владних повноважень та фінансову незалежність країни. Бюджет є інструментом, що гарантує безперебійність надання публічних послуг, підтримує правопорядок та формує умови для сталого розвитку економічної системи шляхом раціонального розподілу ресурсів.

Розгляд сутності бюджетних доходів крізь призму їхньої соціально-економічної ролі підкреслює необхідність їх суворого законодавчого оформлення. Будь-які процеси мобілізації фінансових ресурсів до державної власності повинні мати чітке юридичне підґрунтя для запобігання зловживанням та забезпечення прав платників. З огляду на це, логічним продовженням роботи є дослідження нормативно-правової бази, що регулює бюджетні відносини, зокрема правове регулювання доходів бюджету як ключовий фактор стабільності бюджетної системи.

1.2. Правовий механізм мобілізації доходів державного бюджету

Дослідження правового механізму мобілізації доходів державного бюджету має ключове значення для забезпечення сталого економічного розвитку та виконання державою своїх функцій. У сучасному правовому полі

цей механізм розглядається як цілісна система юридичних норм, інститутів та процедур, за допомогою котрих здійснюється цілеспрямований вплив на процес акумуляції коштів у бюджеті. Важливість цього аспекту зумовлена необхідністю дотримання балансу між фіскальними інтересами держави та правами платників, що потребує високого рівня правової визначеності та прозорості. Аналіз правових засад мобілізації доходів дозволяє глибше зрозуміти сутність владних повноважень контролюючих органів та специфіку їхньої взаємодії з суб'єктами господарювання, що становить фундаментальну основу для подальшого вивчення структури та ефективності бюджетної системи в цілому.

Реалізація всіх процесів, пов'язаних із регламентацією державних надходжень, базується на фундаменті чинного законодавства України, ієрархію якого очолює «Конституція України» [19]. Провідну роль у забезпеченні правового порядку формування бюджету відіграють «Бюджетний кодекс України» [20] та «Податковий кодекс України» [21], які встановлюють базові принципи та правила фінансових відносин. Окрім кодифікованих актів, важливим інструментом регулювання виступає закон «Про Державний бюджет України на відповідний рік» [22; 23], а також сукупність інших профільних законів та підзаконних нормативних актів, що утворюють комплексну нормативну базу для ефективного функціонування публічних фінансів.

Конституція України посідає центральне місце у системі правового регулювання наповнення державного бюджету, визначаючи фундаментальні вектори розвитку фінансових відносин. Особливе значення має стаття 67, яка детермінує конституційний обов'язок кожного громадянина «сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, установлених законом» [19]. Цей припис закладає правове підґрунтя для реалізації фіскального суверенітету держави та легітимізує процес відчуження частини приватних доходів, результатів діяльності та власності на користь суспільних інтересів. При цьому, положення 92 статті Основного Закону чітко окреслюють межі державного втручання, встановлюючи, що виключно «законами України визначаються система

оподаткування, податки і збори, а також засади створення та функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків» [19]. Такий підхід забезпечує дотримання принципу законності та захищає платників від свавілля виконавчої влади.

Важливою є також стаття 95 Конституції, яка проголошує, що «бюджетна система будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами» [19]. Це положення вимагає від законодавця формування такої структури доходів, яка б не лише забезпечувала фінансову стійкість держави, а й враховувала економічні можливості суб'єктів, підтримуючи соціальну рівновагу в суспільстві. Таким чином, конституційні норми формують стабільний правовий каркас, у межах якого розгортається подальше галузеве регулювання доходної частини бюджету.

Наступним рівнем правової регламентації виступає «Бюджетний кодекс України» [20], який деталізує механізми акумуляції коштів та встановлює чітку ієрархію джерел надходжень. Цей нормативно-правовий акт визначає доходи бюджету як усі безповоротні надходження, що використовуються для здійснення державних видатків, закріплюючи при цьому принцип єдності бюджетної системи (рис. 1.3).

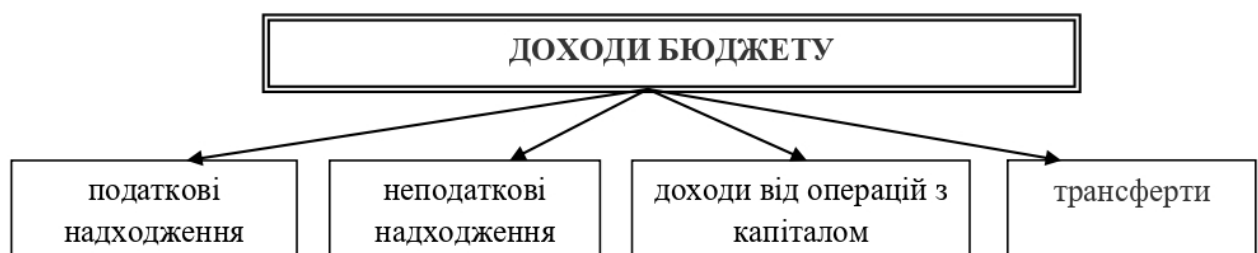

Рис. 1.3. Доходи бюджету (за Бюджетним кодексом України)

Примітка. Складено автором на основі [20]

У межах «Бюджетного кодексу України» [20] регламентується розмежування доходів між загальним та спеціальним фондами, що дозволяє диференціювати ресурси за цільовим призначенням та забезпечити гнучкість фінансового планування.

Ключовим елементом у системі правової ідентифікації доходів державного бюджету стаття 29 «Бюджетного кодексу України» [20], яка встановлює їх вичерпний перелік. Ця юридична норма виконує функцію основного розподільчого механізму, що визначає, які саме фінансові потоки мають забезпечувати виконання загальнодержавних програм без прив'язки до конкретних видатків. Положення цієї статті охоплюють широкий спектр податкових надходжень, включаючи ПДВ, акцизний збір та визначає частину ПДФО. Окрім податкових інструментів, норма фіксує правовий статус неподаткових доходів, таких як збори за надання адміністративних послуг тощо. Узагальнений склад надходжень, визначених цією статтею, дозволяє систематизувати джерела формування державного бюджету (табл. 1. 1).

Таблиця 1.1

Склад доходів Державного бюджету України

Категорія джерел надходжень	Правова характеристика та зміст доходного джерела
Загальнодержавні податкові надходження	Включають податок на додану вартість, акцизний податок, податок на прибуток підприємств та інші регулюючі податки, що складають основу загального фонду.
Рентна плата та ресурсні збори	Охоплюють надходження від використання природних ресурсів, надр та водних об'єктів, що відображає право держави на отримання доходу від національного багатства.
Доходи від господарської діяльності держави	Регламентують порядок перерахування частини прибутку державних компаній та дивідендів, нарахованих на акції, що належать державі у статутних капіталах.
Адміністративні та судові збори	Складаються з коштів, що сплачуються суб'єктами за отримання публічних послуг, ліцензій, дозволів, а також судового збору та штрафних санкцій.
Власні надходження бюджетних установ	Охоплюють ресурси, що зараховуються до спеціального фонду від діяльності установ, яка фінансується за рахунок бюджетних коштів.
Трансферти	кошти, отримані від секретаріату ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ або іншої міжнародної організації, Європейського Союзу, гранти від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій, кошти місцевих бюджетів

Примітка. Узагальнено автором на основі [20]

Бюджетний кодекс також встановлює процедурні засади діяльності органів державної казначейської служби, які здійснюють касове виконання

бюджету за доходами, забезпечуючи зарахування платежів у повному обсязі та їх належний облік. Окрім того, «Бюджетний кодекс України» [20] визначає межі відповідальності за порушення бюджетного законодавства у сфері формування доходів, що є необхідною умовою підтримки фінансової дисципліни. Завдяки системному поєднанню матеріальних та процесуальних норм, «Бюджетний кодекс України» [20] перетворює абстрактні фіскальні вимоги на дієвий інструмент наповнення державного фонду коштів, забезпечуючи життєдіяльність усього державного апарату.

Особливе значення серед правових актів, котрі регламентують наповнення державного бюджету належить «Податковому кодексу України» [21]. Цей правовий акт визначає перелік податків та зборів, що справляються в державі, а також встановлює чіткий алгоритм їх обчислення та сплати. На відміну від «Бюджетного кодексу України» [20], який фокусується на розподілі та обліку бюджетних коштів, Податковий кодекс регламентує безпосередні правовідносини між державою та платниками, визначаючи їхні обов'язки, межі відповідальності та права. Податковий кодекс також запроваджує правові інструменти податкового контролю та адміністрування, що дозволяє мінімізувати ризики ухилення від сплати платежів та забезпечити прогнозованість надходжень до бюджету. Водночас норми кодексу виконують регулюючу функцію, використовуючи систему податкових пільг та преференцій для стимулювання окремих галузей економіки, що прямо впливає на динаміку формування доходної бази. Таким чином, «Податковий кодекс України» [21] створює необхідні юридичні передумови для реалізації фіскальної політики, перетворюючи економічний потенціал країни на реальні фінансові ресурси державного бюджету.

Важливу роль у забезпеченні методологічної єдності та прозорості процесу акумуляції коштів відіграє «Класифікація доходів бюджету» [24], яка виступає як єдина система групування надходжень державного бюджету за їхнім юридичним та економічним змістом. Правова природа «Класифікації доходів бюджету» [24] полягає в ідентифікації кожного платежу відповідно до

встановлених кодів, що охоплюють всі групи доходів. Застосування такого інструменту дозволяє уніфікувати звітність, забезпечити порівняльність показників на різних етапах бюджетного процесу та створити основу для глибокого аналізу ефективності наповнення державної скарбниці. Бюджетна класифікація не лише впорядковує фінансові потоки, а й виступає гарантом дотримання принципу публічності, дозволяючи суб'єктам контролю та громадськості простежувати походження державних фінансових ресурсів. Таким чином, вона інтегрує норми фінансового та процесуального права, перетворюючи розрізнені законодавчі приписи на цілісну систему управління доходами держави.

Інструментом стратегічного планування в системі правового регулювання доходів є «Бюджетна декларація» [24]. Цей документ має середньостроковий характер і визначає основні напрями бюджетної політики та фіскальні цілі на трирічний період, забезпечуючи стабільність та прогнозованість процесу акумуляції бюджетних ресурсів. Правова сутність «Бюджетної декларації» [24] полягає у встановленні цільових орієнтирів за ключовими податковими та неподатковими надходженнями, виходячи з очікуваних макроекономічних показників розвитку країни (табл. 1. 2).

Таблиця 1.2

Показники державного бюджету на 2026–2028 роки [24]

(млн. грн..)

Показник	2024 рік	2025 рік	2026 рік	2027 рік	2028 рік
	(факт)	(план)	(план)	(план)	(план)
Доходи	3 123 496,2	2 327 141,7	2 718 160,9	2 880 009,6	3 190 404,7

Бюджетна декларація виступає сполучною ланкою між стратегічними пріоритетами держави та їхнім щорічним фінансовим втіленням, надаючи процесу мобілізації доходів системності та послідовності. Вона дозволяє заздалегідь оцінити фіскальний простір та визначити межі бюджетного дефіциту, що є необхідною умовою для підтримки макрофінансової стійкості. Таким чином, через механізм середньострокового планування держава створює

умови для прогнозованості правового середовища, у якому функціонують підприємства, та гарантує чітке розуміння встановлених норм і правил для бізнесу та створює фундамент для розробки щорічних бюджетних актів.

Завершальною ланкою в ієрархії правового регулювання наповнення бюджету є щорічний Закон України «Про Державний бюджет України» [22], який виступає спеціальним актом тимчасової дії. Цей закон перетворює загальні норми Бюджетного та Податкового кодексів у конкретні кількісні та якісні параметри мобілізації ресурсів на поточний фінансовий період. Його юридична природа полягає у фіксації граничних обсягів доходів за кожним джерелом, виходячи з актуальних макроекономічних прогнозів та стратегічних пріоритетів державної політики. Закон України «Про Державний бюджет України» [22] не лише визначає правила формування та розподілу надходжень між загальним та спеціальним фондами, а й може містити тимчасові норми, що коригують окремі аспекти адміністрування платежів або встановлюють особливі пропорції розподілу загальнодержавних податків. У контексті правового механізму цей акт забезпечує динамічність бюджетної системи, дозволяючи державі оперативно реагувати на потреби, що виникають та адаптувати існуючі фіскальні інструменти до поточних потреб суспільства. Таким чином, щорічний Закон України «Про Державний бюджет України» [22] є необхідною передумовою практичної реалізації фінансових повноважень держави, надаючи процесу мобілізації доходів ознак завершеності та юридичної конкретики. Так, Законом України «Про Державний бюджет України на 2026 р.» [23] передбачено отримати «доходів 2904,6 млрд. грн., у тому числі до загального фонду – 2 610,9 млрд. грн. та до спеціального фонду – 293,7 млрд. грн.» [23].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що правовий механізм мобілізації доходів Державного бюджету України являє собою складну ієрархічну конструкцію, де кожен правовий акт виконує чітко визначену регулятивну функцію. Системна взаємодія конституційних приписів, кодифікованих актів бюджетного та податкового спрямування, а також

правових документів середньострокового та щорічного планування створює стійке юридичне середовище для стабільного акумулювання бюджетних ресурсів. Ефективність функціонування цього механізму безпосередньо залежить від узгодженості процесуальних норм, що не лише гарантує фіскальну стійкість держави, а й забезпечує захист прав платників податків-суб'єктів господарювання та прозорість бюджетного процесу. Таким чином, подальша розбудова правового поля в частині формування бюджетних надходжень має бути спрямована на посилення інституційної спроможності держави та адаптацію національного законодавства до сучасних динамічних викликів, що є запорукою фінансової незалежності та успішного виконання соціально-економічних програм.

РОЗДІЛ 2

ПРАГМАТИЗМ НАПОВНЕННЯ ДОХОДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

2.1. Аналітичне оцінювання практики формування податкових надходжень Державного бюджету України

Потреба в дослідженні сучасного стану та динаміки надходження податків до державного бюджету вимагає комплексного підходу до вивчення результативності діючих фіскальних механізмів у контексті забезпечення макроекономічної стабільності. Оцінка податкових надходжень у динаміці дозволяє визначити рівень адаптивності податкової системи до кризових явищ та її здатність гарантувати виконання пріоритетних видаткових зобов'язань. Результати такого аналізу дають можливості до виявлення об'єктивних закономірностей розвитку вітчизняного податкового потенціалу, оцінити якість адміністрування основних загальнодержавних платежів та науково обґрунтувати необхідність модернізації податкового простору задля зміцнення фінансової самодостатності країни в умовах тривалої глобальної нестабільності.

Узагальнені відомості щодо динамічних та структурних характеристик наповнення державного бюджету за період 2022–2025 рр. представлені у табл. 2.1. Позитивний тренд щодо збільшення обсягів бюджетних ресурсів став результатом кумулятивного впливу декількох чинників:

- помірною відновлення макроекономічної активності;
- підвищення рівня середньої заробітної плати та, як наслідок, фонду оплати праці;
- розширення податкового базису.

Окрему роль відіграли заходи фіскального характеру, зокрема перегляд ставок військового збору, та системне впровадження цифрових інструментів у процеси податкового адміністрування. Характерною ознакою фінансового

забезпечення країни в останні роки є значущість підтримки з боку міжнародної спільноти – фінансових інституцій, ЄС та окремих держав-партнерів. Такий формат формування загальнодержавного ресурсу підкреслює воєнну специфіку бюджетних потреб, де стабільність державних фінансів безпосередньо залежить від злагожденості, ритмічності та прогнозованості надходження офіційного зовнішнього фінансування.

Таблиця 2.1

**Динаміка та структура доходів Державного бюджету України
за 2022–2025 рр.**

Показники	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2025 р.	
	млрд. грн.	питома вага,%	млрд. грн.	питома вага,%	млрд. грн.	питома вага,%	млрд. грн.	питома вага,%
Податкові надходження	949,8	53,2	1203,5	45,0	1647,2	52,8	2015,8	52,6
Неподаткові надходження	346,3	19,4	991,6	37,1	974,4	31,2	1217,6	31,8
Доходи від операцій з капіталом	0,6	0,03	0,1	0,0	0,2	0,01	0,3	0,01
Цільові фонди	0,1	0,01	0,4	0,02	0,5	0,02	0,4	0,01
Трансферти	490,6	27,4	476,3	17,8	500,4	16,0	600,1	15,6
Всього	1787,4	100,0	2672,0	100,0	3122,7	100,0	3834,2	100,0

Примітка. Складено та розраховано за [26]

Показники складу та структури доходів за період 2022–2025 рр. свідчать, що податкові надходження стабільно залишаються головним джерелом наповнення бюджету, демонструючи двократне збільшення у грошовому еквіваленті протягом досліджуваного періоду, при цьому їхня частка у загальній структурі доходів коливається у межах половини всіх ресурсів (45,0–53,2%) (див. табл. 2.1).

Одночасно спостерігається стрімка активізація неподаткових надходжень, роль яких значно посилилася після 2022 р., що вказує на мобілізацію внутрішніх резервів та залучення альтернативних фінансових інструментів: від 19,4% у 2022 р. до 31,8% у 2025 р. (див. табл. 2.1).

Обсяг отриманих трансфертів у номінальному вираженні відображає зростання (від 490,6 млрд. грн. у 2022 р. до 600,1 млрд. грн. у 2025 р.), їхня

питома вага у структурі бюджету має тенденцію до поступового зниження (27,4% у 2022 р. до 15,6% у 2025 р.), що відображає намагання держави зміцнити власну фінансову автономність.

Динаміка інших джерел, таких як доходи від капітальних операцій залишається мінімальною, що підтверджує їхню допоміжну роль у бюджетній архітектурі. Загалом, сформована структура доходів вказує на високий рівень адаптації фінансової системи до екстремальних умов функціонування, де поєднання фіскального тиску з інституційними доходами дозволяє забезпечувати необхідну макроекономічну рівновагу та фінансування критичних потреб суспільства.

Зважаючи на визначальну роль податкових платежів у забезпеченні бюджетної стабільності, виникає об'єктивна потреба у поглибленому вивченні внутрішньої архітектури податкових потоків.

Таблиця 2.2

**Динаміка обсягу податкових надходжень Державного бюджету
України за 2022–2025 рр.**

Показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.
Обсяг, млрд. грн.	949,8	1203,5	1647,2	2015,8
Абсолютний приріст, млрд. грн.	-	253,7	443,7	368,6
Темп зростання, %	-	126,7	136,9	122,4

Примітка. Складено та розраховано автором за даними [26]

Кількісне оцінювання результативності податкової політики протягом 2022–2025 рр. дозволяє констатувати стійку висхідну динаміку наповнення державного бюджету. Обсяг мобілізованих податкових ресурсів демонструє безперервне збільшення, що підкріплюється стабільно позитивними показниками абсолютного приросту в кожному з аналізованих періодів. Найбільш інтенсивне нарощення відбулося у 2024 р., коли темпи зростання досягли 136,9% (абсолютний приріст 443,7 млрд. грн.), що свідчить про ефективність адаптаційних заходів фіскальної системи. Незважаючи на певну стабілізацію відносних показників динаміки у 2025 р., номінальне збільшення податкових потоків становить 368,6 млрд. грн. при темпі зростання 122,4%,

забезпечуючи надійне підґрунтя для виконання державних функцій. Послідовне підвищення ефективності адміністрування та розширення об'єктів оподаткування дозволили не лише компенсувати негативні наслідки війни, а й вийти на траєкторію зростання доходної бази. Така тенденція відображає високу гнучкість вітчизняної бюджетної системи та її спроможність до ефективного генерування ресурсів у мінливих економічних реаліях.

Перехід від загальних показників податкових надходжень до деталізації специфіки окремих їх видів дає змогу ідентифікувати найбільш продуктивні елементи фіскальної системи та оцінити результативність адміністрування кожного конкретного податку в розрізі його фіскальної значущості (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Склад, структура та динаміка податкових надходжень Державного бюджету України за 2022–2025 рр.

Показники	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2025 р.	
	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %
Податкові надходження	949,8	100,0	1203,5	100,0	1647,2	100,0	2015,8	100,0
Податки на доходи, на прибуток, на збільшення ринкової вартості	265,5	28,0	350,8	29,1	597,2	36,2	777,0	38,6
Рентна плата та плата за використання ін. природ. ресурсів	85,4	9,0	60,3	5,0	52,4	3,2	48,7	2,4
Внутрішні податки на товари і послуги	569,4	60,0	748,1	62,2	944,9	57,4	1129,8	56,1
Податки на міжнародну торгівлю	26,2	2,8	40,6	3,4	48,3	2,9	56,0	2,8
Інші податки	3,3	0,2	3,7	0,3	4,3	0,3	4,1	0,2

Примітка. Складено та розраховано автором за [26]

Внутрішні податки на товари і послуги відіграють роль фундаментального стабілізатора бюджету, забезпечуючи понад половину всіх фіскальних ресурсів, хоча їхня відносна частка дещо стабілізувалася на фоні зростання доходів від прямого оподаткування (60,0% у 2022 р. та 56,1% у 2025 р.) (табл. 2.3).

Аналіз структури податкових надходжень за 2022–2025 рр. дозволяє ідентифікувати ключові фактори забезпечення фіскальної стійкості країни. Позитивний тренд щодо збільшення обсягів податкових надходжень супроводжується суттєвим зростанням ролі прямих податків, зокрема на доходи та прибуток, питома вага яких у структурі податкового кошика збільшилася більш, ніж на десять відсоткових пунктів (від 28,0% у 2022 р. до 38,6% у 2025 р.) (див. табл. 2.3). Це свідчить про відновлення макроекономічної активності, підвищення рівня заробітних плат та системного впровадження цифрових інструментів адміністрування, що дозволили розширити базу оподаткування.

Водночас спостерігається поступове зниження фіскальної значущості рентної плати за використання природних ресурсів, чия частка у загальних надходженнях скоротилася в декілька разів (від 9,0% у 2022 р. до 2,4% у 2025 р.) (див. табл. 2.3).

Податки на міжнародну торгівлю зберігають стабільну, хоч і незначну позицію, що вказує на послідовність митної політики (2,8%). Такий формат формування загальнодержавного ресурсу підкреслює воєнну специфіку бюджетних потреб, де стабільність державних фінансів базується на поєднанні традиційних податкових інструментів із гнучкою адаптацією до змін у реальному секторі економіки та підтримкою міжнародних партнерів.

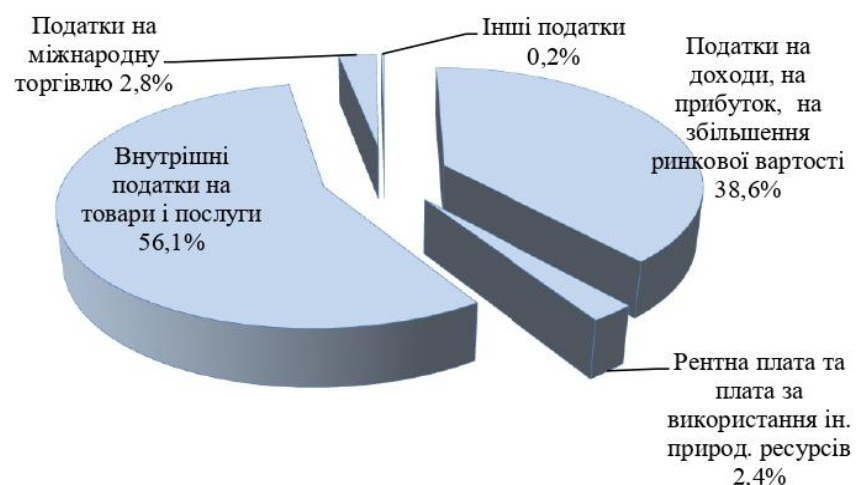

Рис. 2.1. Структура податкових надходжень Державного бюджету України в 2025 р.

Візуалізація структури податкових ресурсів, представлена на рис. 2.1, демонструє їх структуру у 2025 р., де визначальними залишаються внутрішні податки на товари та послуги (56,1%). Такий стан підкреслює фундаментальну роль непрямого оподаткування у забезпеченні фінансової дієздатності країни, що є характерним для економічних моделей із високим рівнем внутрішнього споживання. Водночас графічна інтерпретація вказує на значущість податків на доходи та прибуток, які займають суттєву частку (38,6%), відображаючи процеси детінізації економіки та поступове зміцнення платоспроможності суб'єктів господарювання.

Мінімальна роль рентної плати та митних платежів у структурі податкових надходжень у 2025 р. свідчить про зміщення пріоритетів фіскального тиску з ресурсних та зовнішньоторговельних секторів у площину внутрішньої доданої вартості та оподаткування доходів економічних агентів. Загалом показники діаграми (рис. 2.1) відображають збалансованість між прямими та непрямими податковими інструментами, котрі створює необхідний запас міцності для фінансування стратегічних видатків в умовах тривалих макроекономічних викликів.

Враховуючи значимість внутрішніх податків на товари і послуги здійснимо оцінку їх ролі у доходах державного бюджету (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Внутрішні податки на товари і послуги у доходах Державного бюджету
України за 2022–2025 рр.**

Показники	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2025 р.	
	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %
Доходи державного бюджету	1787,4	100	2672,0	100,0	3122,7	100,0	3834,2	100,0
Податок на додану вартість	467,0	26,1	580,8	21,7	734,5	23,5	848,9	22,1
Акцизний податок	102,4	5,7	167,3	6,3	210,4	6,7	180,9	4,7

Примітка. Складено та розраховано автором за даними [26]

Показники табл. 2.4 відображають бюджетоутворюючу роль ПДВ, абсолютне значення якого послідовно зростало з 467,0 млрд. грн. у 2022 р. до 848,9 млрд. грн. у 2025 р., при цьому його питома вага у загальній структурі доходів дещо знизилася – з 26,1% у 2022 р. до 22,1% . у 2025 р. Зниження ролі ПДВ у загальній структурі наповнення державного бюджету зумовлене насамперед активною політикою держави щодо повернення цих коштів суб'єктам господарювання. Так, інтенсивне фінансування оборонного сектору через цей податковий механізм призводить до звуження підсумкового показника. Виробники товарів військового призначення та постачальники засобів для забезпечення національної безпеки наразі мають пріоритетне право на отримання коштів з бюджету, що фактично трансформує ПДВ із інструменту накопичення ресурсів у засіб підтримки ліквідності стратегічно важливих підприємств. У таких умовах темпи зростання виплат бізнесу випереджають динаміку номінальних зборів, що закономірно розмиває питому вагу цього податку порівняно з іншими джерелами державних доходів. Це відображає свідомий економічний крок, спрямований на оперативне забезпечення потреб оборони, навіть якщо це статистично знижує фіскальну значущість ПДВ у поточній податковій системі.

Показники акцизного податку мають подібну динаміку: зростання із 102,4 млрд. грн. у 2022 р. до 210,4 млрд. грн. у 2025 р. Як бачимо, у 2025 р. зафіксовано певне зниження показника як у грошовому вимірі до 180,9 млрд. грн., так і в частці у загальних доходах до 4,7%. Такі зміни вказують на зміну інтенсивності фіскального впливу споживчих податків.

На другому місці за питомою вагою у податкових надходженнях – податки на прибутки та доходи. Здійснимо оцінку їх ролі у доходах державного бюджету (див. табл. 2.5).

Показники ПДФО демонструють стале зростання, збільшившись із 148,4 млрд. грн. у 2022 р. до 492,3 млрд. грн. у 2025 р., що супроводжувалося зростанням його питомої ваги з 8,3% до 12,8% у загальних доходах (див. табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Динаміка та структура податків на доходи, податків на прибуток,
податків на збільшення ринкової вартості у доходах Державного бюджету
України за 2022–2025 рр.**

Показники	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2025 р.	
	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %
Податок та збір на доходи фізичних осіб	148,4	8,3	206,9	7,7	326,1	10,4	492,3	12,8
Податок на прибуток підприємств	117,0	6,5	143,8	5,4	271,1	8,7	284,7	7,4
Всього доходів державного бюджету	1787,4	100	2672,0	100,0	3122,7	100,0	3834,2	100,0

Примітка. Складено та розраховано автором за даними [26]

]

Зростання надходжень від ПДФО у 2022–2025 рр. є відображенням масштабних структурних змін в економіці країни під час воєнного стану. Ключовим фактором цієї динаміки стало суттєве збільшення грошового забезпечення військовослужбовців та працівників силового блоку, що перетворило ПДФО на один із найстабільніших фундаментів державного бюджету. Окрім демографічних та мобілізаційних процесів, на показники вплинуло й законодавче переформатування наприкінці 2023 р., коли податкові відрахування з виплат військовим були перенаправлені з місцевих громад до спеціального фонду центрального бюджету для цільового фінансування оборонних програм, зокрема виробництва безпілотних систем та озброєння. Паралельно з цим, номінальне зростання середньої заробітної плати в державному та приватному секторах, зумовлене інфляційними процесами та дефіцитом кваліфікованих кадрів, також забезпечувало стійку висхідну траєкторію податкових виплат. Таким чином, позитивна динаміка ПДФО у цей період демонструє не стільки загальне економічне відновлення, скільки глибоку концентрацію фінансових ресурсів навколо сектору безпеки, що стало визначальною рисою сучасної фіскальної моделі.

Обсяг податку на прибутку стабільно зростає, сягнувши відмітки 326,1 млрд. грн. (10,4% доходів) у 2024 р., проте у 2025 р. спостерігається певне корегування показника до 284,7 млрд. грн. (або 7,4% сумарних доходів) (див. табл. 2.5).

Роль рентних платежів за експлуатацію природних ресурсів та мита у доходах державного бюджету упродовж досліджуваного періоду коливався в межах 4,8–1,3% (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Рентна плата та мито у доходах Державного бюджету України
за 2022–2025 рр.**

Показники	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2025 р.	
	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %
Доходи державного бюджету	1787,4	100	2672,0	100,0	3122,7	100,0	3834,2	100,0
Рентна плата та плата за використання ін. природ. ресурсів	85,4	4,8	60,3	2,3	52,4	1,7	48,7	1,3
Податки на міжнародну торгівлю	26,2	1,5	40,6	1,5	48,3	1,5	56,0	1,5

Примітка. Складено та розраховано автором за даними [26]

Показники обсягу рентних платежів у 2022–2025 рр. демонструють стабільне просідання, що першочергово пов'язано з воєнною дестабілізацією видобувної галузі та коливаннями світової кон'юнктури. Суттєве падіння цін на природний газ на міжнародних ринках після пікових значень початку повномасштабного вторгнення призвело до автоматичного зниження бази оподаткування, оскільки рентні ставки в Україні часто прив'язані до ринкової вартості ресурсу. Додатковим негативним фактором стало скорочення обсягів видобутку залізної руди та інших корисних копалин через блокування морських логістичних шляхів, що зробило експорт менш рентабельним і змусило підприємства консервувати частину потужностей. Зниження обсягів зумовлено також законодавчими корекціями, спрямованими на підтримку вітчизняних видобувників, які змінили методику розрахунку ренти, орієнтуючись на внутрішні ціни реалізації замість імпортного паритету. У результаті частка

рентних доходів суттєво зменшилася, що на тлі зростання військових видатків підкреслює зміщення фіскального фокусу з ресурсного сектору на оподаткування праці та споживання (4,8% – у 2022 р., 2,3% – у 2023 р., 1,7% – у 2024 р., 2,3% – у 2025 р.) (див. табл. 2.6).

Роль податків на міжнародну торгівлю у доходах державного бюджету незважаючи на зростання обсягу (від 26,2 млрд. грн. у 2022 р. до 56,0 млрд. грн. у 2025 р.) залишалася стабільно низькою – 1,5% (див. табл. 2.6).

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що механізм мобілізації податкових надходжень вирізняється високим ступенем адаптивності, де роль бюджетоутворюючих податків відіграли ПДВ, ПДФО та податок на прибуток. Незважаючи на труднощі воєнного стану ПДВ залишився ключовим непрямим стабілізатором, хоча його частка дещо знизилася через пріоритетне відшкодування підприємствам оборонного комплексу. Водночас відбулося докорінне посилення значущості прямих податків, зокрема ПДФО та прибуток підприємств, які сукупно стали визначальними факторами стійкості бюджету. Така трансформація структури доходів дозволила ефективно компенсувати втрати від падіння рентних платежів та мита, зосередивши фінансові ресурси на внутрішніх джерелах доданої вартості та фонді оплати праці. Саме тому, можемо стверджувати, що оподаткування доходів та внутрішнього споживання виступає фінансовою основою фінансування критичних оборонних потреб і підтримки макроекономічної стабільності країни.

2.2. Аналіз неподаткових надходжень Державного бюджету України

Аналітичне оцінювання неподаткових надходжень державного бюджету дозволяє виявити специфічні механізми мобілізації фінансових ресурсів, які виступають важливою альтернативою традиційним податковим інструментам. Дослідження цієї категорії доходів розкриває здатність держави до ефективного використання внутрішніх резервів, включаючи прибуток НБУ, власні надходження від бюджетних установ та доходи від державної власності, що

стає визначальним для підтримання бюджетної гнучкості. Стрімка інтенсифікація неподаткових потоків у воєнний період свідчить про глибоку трансформацію фінансової архітектури, де залучення нетрадиційних джерел наповнення бюджету стає критично необхідним для покриття дефіциту та оперативного фінансування стратегічних видатків. Такий підхід підкреслює прагматизм державної політики, орієнтованої на диверсифікацію доходної бази та пошук додаткових точок опори для збереження соціально-економічної стабільності в умовах безпрецедентних зовнішніх викликів.

Таблиця 2.7

**Динаміка обсягу неподаткових надходжень Державного бюджету
України за 2022–2025 рр.**

Показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.
Обсяг, млрд. грн.	346,3	991,6	974,4	1217,6
Абсолютний приріст, млрд. грн.	-	645,3	-17,2	243,2
Темп зростання, %	-	286,3	98,3	125,0

Примітка. Складено та розраховано автором за даними [26]

Аналіз динаміки неподаткових надходжень, що надійшли до державного бюджету за період 2022–2025 рр. (табл. 2.7) демонструє трансформацію структури державних доходів та їхню зростаючу роль у забезпеченні фінансової стійкості країни. Вихідна точка у 2022 р. з обсягом 346,3 млрд. грн. відображає початковий стан бюджетної системи в умовах повномасштабних викликів. Проте вже наступного року, у 2023 р., спостерігається екстремальний стрибок: обсяг надходжень зріс майже втричі, сягнувши позначки 991,6 млрд. грн. Цей період характеризується найбільшим за весь час дослідження абсолютним приростом у 645,3 млрд. грн., що відповідає рекордному темпу зростання – 286,3%. У 2024 р. відбулася певна стабілізація показників, що супроводжувалася незначним коригуванням обсягів у бік зменшення. Сума надходжень знизилася до 974,4 млрд. грн., що на 17,2 млрд. грн. менше порівняно з попереднім роком. Темп зростання на рівні 98,3% свідчить про те, що після вибухового росту система перейшла у фазу утримання високих показників, незважаючи на відсутність подальшого нарощування ресурсів у цей

конкретний рік. Проте цей спад був короткочасним і незначним у загальному контексті.

Показники 2025 р. вказують на відновлення висхідного тренду та досягнення максимального значення за весь чотирирічний цикл – 1217,6 млрд. грн. Абсолютний приріст щодо 2024 р. склав 243,2 млрд. грн., а темп зростання відновився до позначки 125,0%. Загалом за весь період 2022–2025 рр. обсяг неподаткових надходжень збільшився більш, ніж у 3,5 рази (див. табл. 2.7). Така динаміка підтверджує, що неподаткові джерела стали критично важливим фундаментом для покриття бюджетного дефіциту та фінансування пріоритетних видатків держави, демонструючи здатність фінансової системи до мобілізації значних ресурсів у кризові часи.

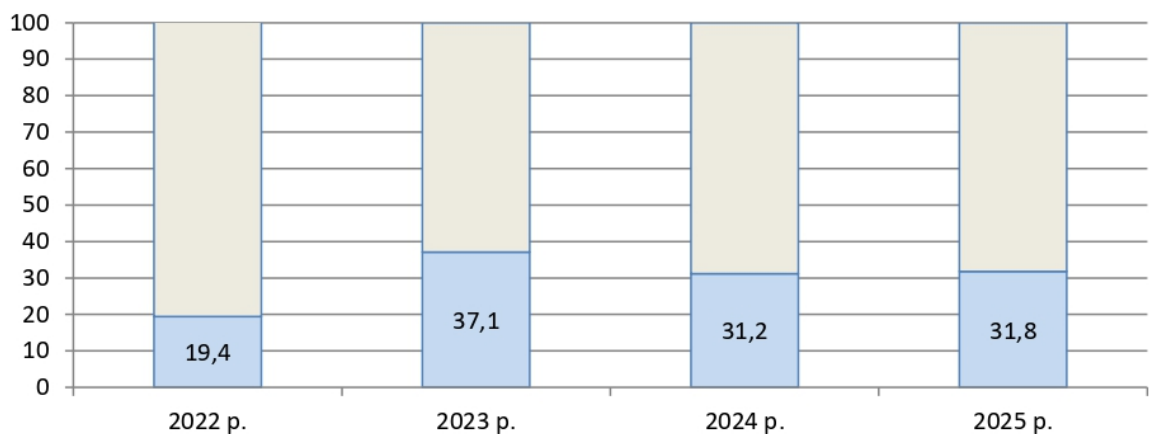

Рис. 2.2. Питома вага неподаткових надходжень у доходах Державного бюджету України за 2022–2025 рр., %

Примітка. Розраховано та побудовано автором за даними [26]

Оцінка динаміки неподаткових надходжень свідчить не лиш про їх стабільне зростання обсягу (див. табл. 2.7), а й про зростання їх ролі у наповненні державного бюджету: 19,4% у 2022 р., 37,1% у 2023 р., 31,2% у 2024 р., 31,8% у 2025 р. (див. рис. 2.2).

Аналіз неподаткових надходжень за 2022–2025 рр. вказує на суттєву трансформацію їх ролі, які стали важливим елементом фінансової стійкості країни (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

**Динаміка та структура неподаткових надходжень Державного бюджету
України за 2022–2025 рр.**

Показники	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2025 р.	
	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %
Доходи державного бюджету	1787,4	100	2672,0	100,0	3122,7	100,0	3834,2	100,0
Неподаткові надходження	346,3	19,4	991,6	37,1	974,4	31,2	1217,6	31,8
доходи від власності й підприємницької діяльності	87,2	4,9	123,9	4,6	126,0	4,0	179,1	4,7
адміністративні збори і платежі, доходи від некомерц. госп. діяльн.	8,2	0,5	14,3	0,5	17,0	0,5	16,0	0,4
власні надходження бюджетних установ	234,8	13,1	812,4	30,4	778,6	24,9	954,2	24,9
інші неподаткові надходження	16,1	0,9	41,0	1,5	52,8	1,7	68,3	1,8

Примітка. Складено та розраховано за [26]

Так, зростання питомої ваги неподаткових надходжень відбулося переважно завдяки власним надходженням бюджетних установ, які продемонстрували значне зростання з 234,8 млрд. грн. (13,1% бюджету) у 2022 р. до 812,4 млрд. грн. (30,4% бюджету) у 2023 р., що свідчить про значну мобілізацію внутрішніх ресурсів та специфічних цільових коштів у цей період. У подальші роки, попри незначне зниження обсягу власних надходжень бюджетних установ у 2024 р. до 778,6 млрд. грн., їхня частка залишається стабільно високою – на рівні 24,9% від усіх бюджетних надходжень. Власні надходження бюджетних установ продовжують домінувати в цій групі, акумулюючи у 2025 р. 954,2 млрд. грн., що становить майже чверть усіх доходів держави (24,9%) (див. табл. 2.8). Таке зростання у 2023–2025 рр. зумовлене передусім безпрецедентним обсягом благодійних внесків, грантів та дарунків, які за бюджетною класифікацією зараховуються до власних надходжень. В умовах воєнного стану бюджетні установи, особливо в секторах оборони, охорони здоров'я та соціального захисту, стали основними

реципієнтами міжнародної безповоротної допомоги та гуманітарних коштів, що спрямовувалися на термінові потреби держави (див. табл. 2.8).

Окрім зовнішньої підтримки, вагомим фактором стала мобілізація внутрішніх ресурсів через розширення спектра платних послуг та адаптацію господарської діяльності установ до запитів воєнного часу. Так, зростання власних надходжень закладів освіти зумовлено підвищенням попиту на послуги у сфері вищої та фахової передвищої освіти, що прямо корелює з дією правових норм щодо мобілізації. У даному контексті освітня діяльність набула ознак інструментального характеру: здобуття наступних рівнів освіти або вступ до аспірантури розглядається значною частиною військовозобов'язаних осіб не лише як шлях до професійного самовдосконалення, а й як легітимний засіб реалізації права на відстрочку від призову. Ця соціально-правова детермінанта зумовила аномальне зростання обсягів надходжень до спеціальних фондів закладів освіти від надання платних освітніх послуг, що в масштабах усієї системи бюджетних установ суттєво підкріпило загальну висхідну динаміку неподаткових доходів.

Таблиця 2.9

Групи та підгрупи власних надходжень бюджетних установ [20]

ГРУПИ	ПІДГРУПИ
надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами	плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю
	надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності
	плата за оренду майна бюджетних установ
	надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна)
інші джерела власних надходжень бюджетних установ	благодійні внески, гранти та дарунки
	кошти, що отримують бюджетні установи від підприємств, організацій, фізичних осіб та від інших бюджетних установ для виконання цільових заходів, у тому числі заходів з відчуження для суспільних потреб земельних ділянок та розміщених на них інших об'єктів нерухомого майна, що перебувають у приватній власності фізичних або юридичних осіб
	кошти, що отримують вищі та професійно-технічні навчальні заклади від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право
	кошти, отримані від реалізації майнових прав на фільми, створені за бюджетні кошти за державним замовленням або на умовах фінансової підтримки

Позитивна динаміка спостерігається по доходах від власності та підприємницької діяльності, які зросли з 87,2 млрд. грн. у 2022 р. до

179,1 млрд. грн. у 2025 р., хоча їхня питома вага залишається відносно стабільною в межах 4,0–4,9% (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Динаміка та структура доходів від власності та підприємницької діяльності у доходах Державного бюджету України за 2022–2025 рр.

Показники	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2025 р.	
	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %
Доходи державного бюджету	1787,4	100	2672,0	100,0	3122,7	100,0	3834,2	100,0
Доходи від власності й підприємницької діяльності	87,2	4,9	123,9	4,6	126,0	4,0	179,1	4,7
В т. ч.								
Частина чистого прибутку (доходу) державних або комунальних унітарних підприємств	46,8	2,6	35,1	1,3	71,1	2,3	69,8	1,8
Кошти, що перераховуються НБУ	18,8	1,1	71,9	2,7	38,6	1,2	84,2	2,2
Плата за розміщення тимчасово вільних коштів державного бюджету	0,1	0,0	0,2	0,0	0	0,0	0	0,0
Інші надходження	21,3	1,2	16,8	0,6	16,2	0,5	25,1	0,7

Примітка. Складено та розраховано за [26]

Структура доходів від власності та підприємницької діяльності є досить волатильною. Визначальним чинником тут виступають кошти, що перераховуються НБУ: після показника у 18,8 млрд. грн. (1,1% бюджету) у 2022 р., у 2023 р. відбулося різке зростання до 71,9 млрд. грн. (2,7%), що відображає особливості грошово-кредитної політики в умовах кризи. У 2025 р. цей показник досягнув 84,2 млрд. грн., що робить НБУ ключовим донором цієї підгрупи (див. табл. 2.10).

Вагомий внесок також забезпечує частина чистого прибутку, котра надійшла від державних унітарних підприємств та дивіденди, обсяги яких коливаються від 35,1 млрд. грн. у 2023 р. до максимальних 71,1 млрд. грн. у 2024 р., що свідчить про нерівномірну ефективність державного сектору економіки. Натомість надходження від плати за розміщення тимчасово вільних коштів бюджету залишаються мінімальними (0,1–0,2 млрд. грн. у 2022–2023 рр.) або зовсім нівелюються у 2024–2025 рр. (див. табл. 2.10)

Інші неподаткові надходження, попри невелику частку (від 0,9% до 1,8%), також демонструють висхідний тренд, збільшившись у грошовому вираженні з 16,1 млрд. грн. до 68,3 млрд. грн. (див. табл. 2.8). Джерела інших неподаткових надходжень відображено на рис. 2.3.

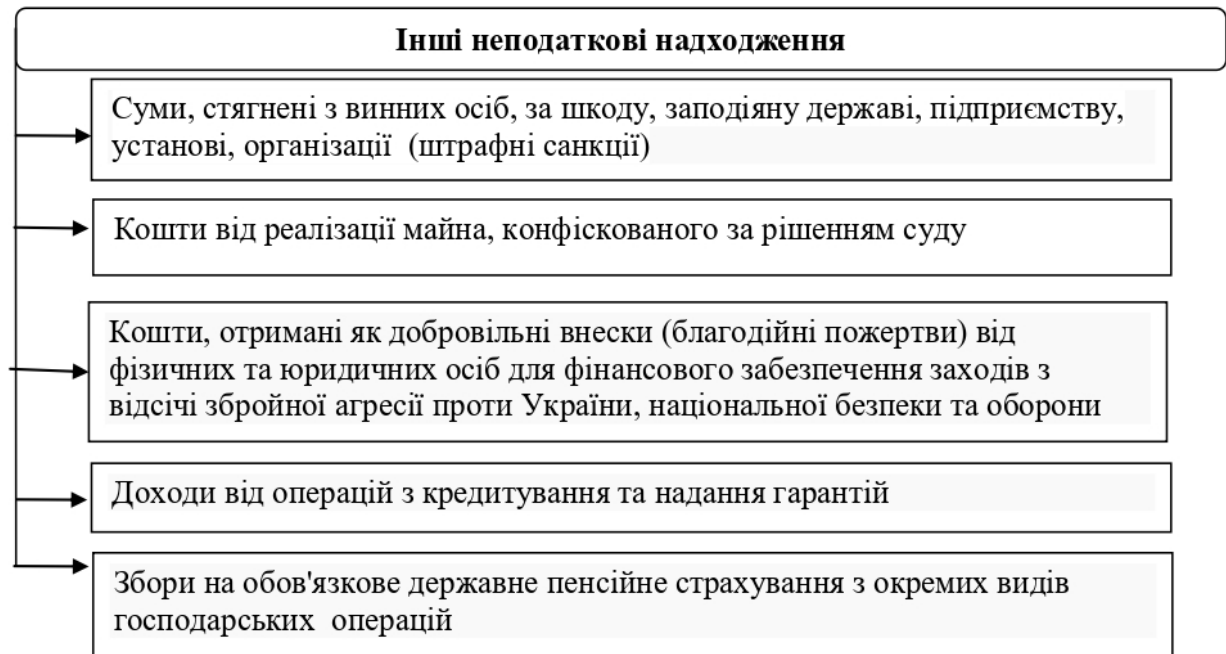

Рис. 2.3. Склад інших неподаткових надходжень

Примітка. Складено та узагальнено автором за [22]

Роль адміністративних зборів та платежів є найменш вагомою: їх частка коливається навколо 0,4–0,5%, а абсолютне значення у 2025 р. – 16,0 млрд. грн. Адміністративні збори та платежі становлять специфічну групу неподаткових надходжень державного бюджету, яка вирізняється особливістю еквівалентності та адресності, вони є безоплатним платежем і сплачуються за надання державою конкретної послуги юридичного чи технічного характеру. Це свого роду компенсація витрат державного апарату за вчинення дій в інтересах конкретного суб'єкта, наприклад, реєстрацію права власності, видачу ліцензії або оформлення паспортних документів. Такі платежі фактично легалізують певний статус заявника або надають йому право на здійснення певного виду діяльності. До структури цих надходжень належать «державне

мито, реєстраційні збори, плата за оренду державного майна, а також численні адміністративні штрафи та санкції, що виникають внаслідок порушення встановленого порядку управління» [22] (рис. 2.3). Обсяг цієї групи надходжень безпосередньо залежить від інтенсивності звернень громадян та бізнесу до органів влади, а не від фінансових результатів їхньої діяльності.

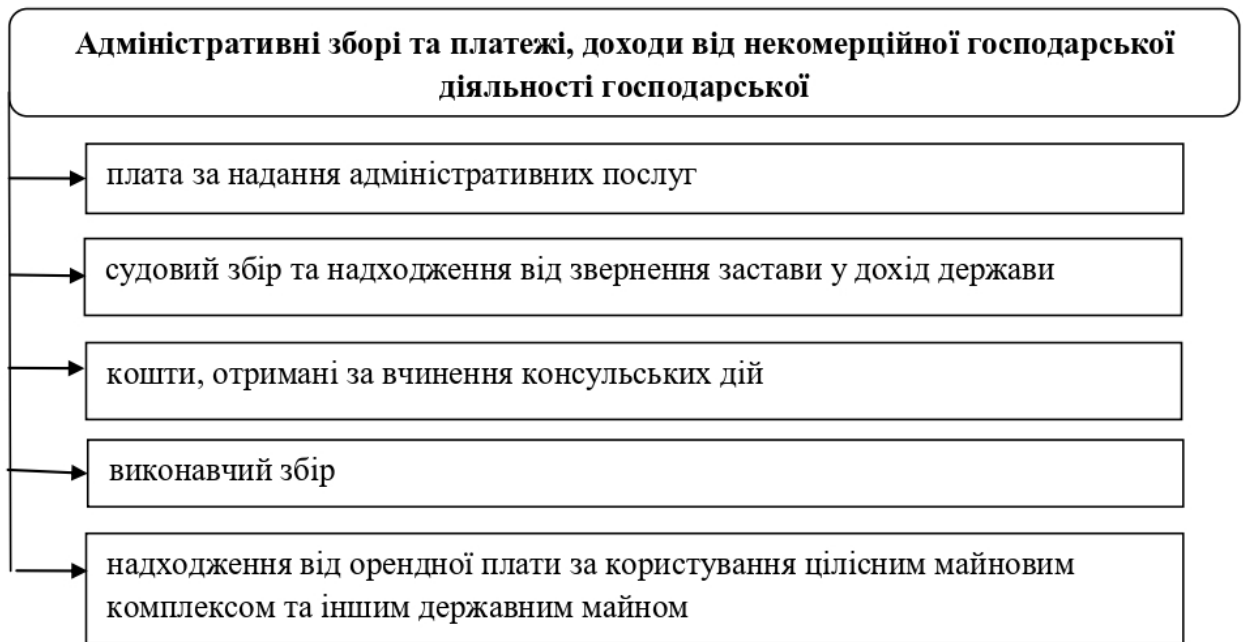

Рис. 2.4. Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності

Примітка. Складено та узагальнено автором за [22]

Адміністративні збори виконують не лише наповнювальну, а й регуляторну функцію. Встановлення розміру збору може стимулювати або обмежувати доступ до певних ресурсів чи ринків. При цьому розмір таких платежів зазвичай є фіксованим або прив'язаним до певних соціальних стандартів (наприклад, прожиткового мінімуму), що забезпечує прогнозованість для платника. Таким чином, адміністративні збори є інструментом взаємодії держави та суспільства, що забезпечує самофінансування окремих функцій державного управління та підтримує правовий порядок у сфері публічних послуг.

Підсумовуючи, представимо структуру складових елементів неподаткових надходжень (рис. 2.5).

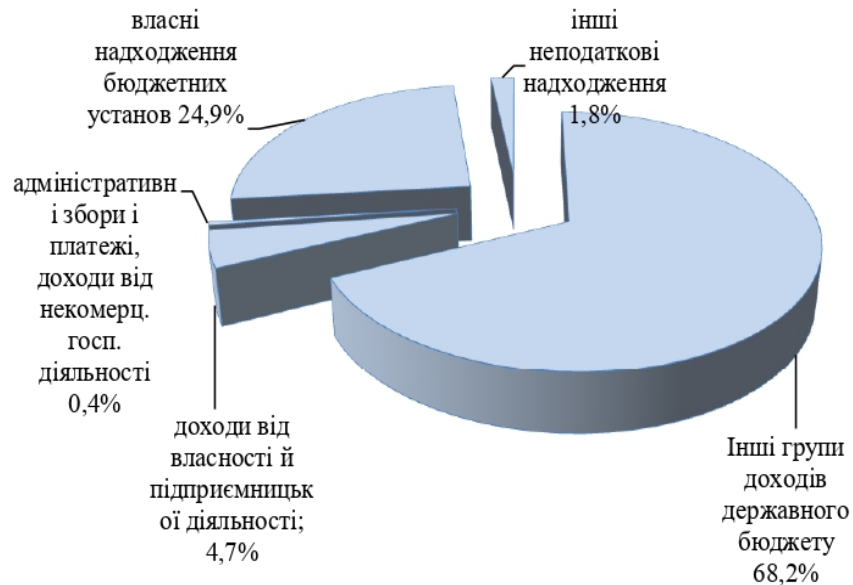

Рис. 2.5. Неподаткові надходження Державного бюджету України у 2025 р.

Примітка. Розраховано та побудовано автором за даними [26]

Відображена на діаграмі (рис. 2.5) структура неподаткових надходжень у 2025 р., вказує, що домінуюче положення серед неподаткових надходжень посідають власні надходження бюджетних установ, котрі акумулюють 24,9% від доходів державного бюджету. Другим за рівнем фіскальної значущості сегментом серед неподаткових надходжень виступають доходи від власності та підприємницької діяльності (4,7%), що демонструє стійку віддачу від активів держави. Частка інших неподаткових надходжень становить 1,8% та адміністративних зборів 0,4%, вказує на їх допоміжну, проте необхідну роль у підтримці диверсифікації бюджетних потоків.

2.3. Моніторинг офіційних трансфертів та доходів від операцій з капіталом у структурі доходів Державного бюджету України

Ефективність фінансової політики держави в умовах економічної нестабільності значною мірою залежить від здатності бюджетної системи забезпечувати стабільність не лише податкових та неподаткових надходжень, а інших груп доходів бюджету. Моніторинг формування доходів від операцій з капіталом та офіційних трансфертів є важливим інструментом стратегічного управління державними фінансами, оскільки ці ресурси часто виступають важливим джерелом фінансування дефіциту бюджету та реалізації інвестиційних проєктів.

Доходи від операцій з капіталом відображають ефективність управління державним майном та земельними ресурсами, тоді як офіційні трансферти – особливо в періоди геополітичних викликів – демонструють рівень міжнародної підтримки та інтегрованості країни у світову фінансову систему. Системний підхід до моніторингу цих категорій доходів дозволяє оцінити поточний стан виконання бюджетних призначень та сформулювати аналітичне підґрунтя для коригування фіскальної стратегії.

Склад доходів від операцій з капіталом візуалізовано на рис. 2.6.

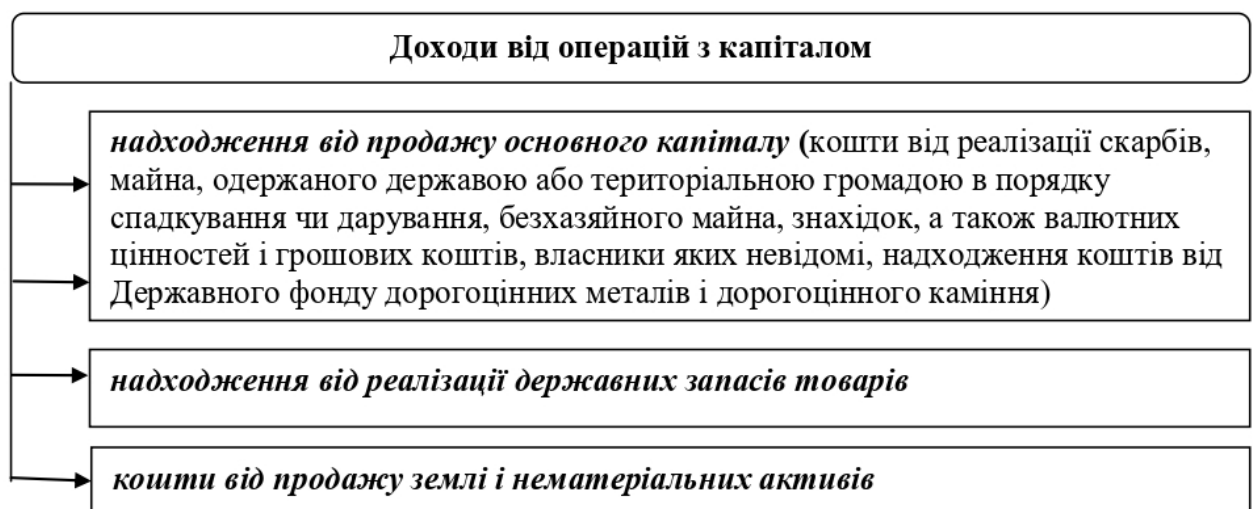

Рис. 2.6. Доходи від операцій з капіталом

Примітка. Складено та узагальнено автором за [22]

Показники обсягу та питомої ваги доходів від операцій з капіталом є мінімальними порівняно з іншими групами доходів бюджету (див. табл. 2.1). Так, їх обсяг у 2022–2025 рр. складав 0,1–0,6 млрд. грн., що становило 0,01–0,03% від сумарних доходів (див. табл. 2.1).

Питома вага коштів від операцій з капіталом та трансфертів до державного бюджету відображена на рис. 2.7.

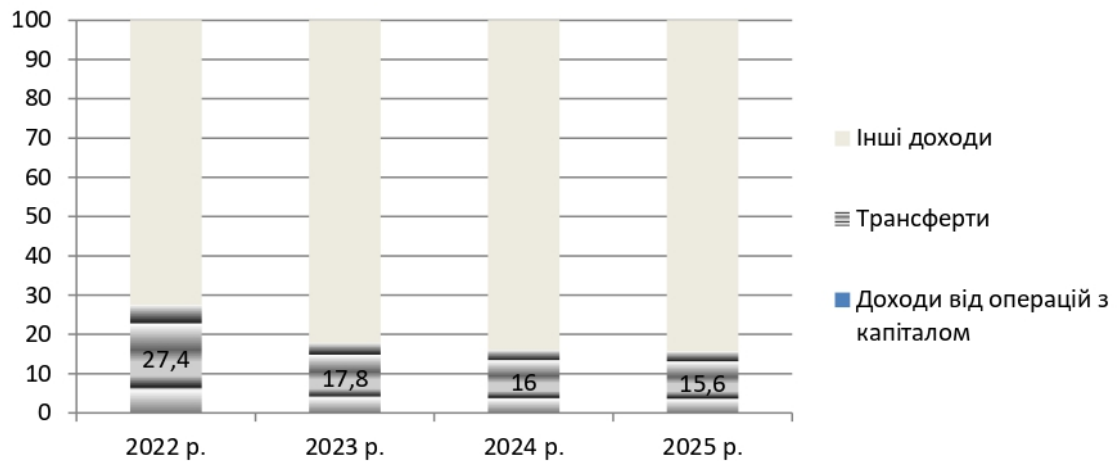

Рис. 2.7. Питома вага надходження коштів від операцій з капіталом та офіційних трансфертів до державного бюджету за 2022–2025 рр., %

Примітка. Розраховано та побудовано за даними [26]

Аналіз структури надходжень до державного бюджету протягом 2022–2025 рр. демонструє виражену динаміку змін, де визначальну роль відіграють офіційні трансфери. Найбільш показовим аспектом показників діаграми (рис. 2.5) є домінування трансфертів на фоні загальної структури доходів. У той же час показники доходів від операцій із капіталом виявляються настільки мізерними, що вони практично не знаходять візуального відображення на рис. 2.4. Така ситуація вказує на те, що реалізація державних активів чи операції з основним капіталом наразі не складають вагомої частки в наповненні державної скарбниці, залишаючись на рівні статистичної похибки порівняно з іншими джерелами.

Результати оцінки, проведеної на основі офіційної звітності, підкреслюють критичну залежність бюджетної стійкості від офіційних

трансфертів у зазначений чотирирічний період. Відсутність помітної частки доходів від операцій з капіталом на рис. 2.5 посилює тезу про необхідність пошуку внутрішніх резервів та активізації управління державним майном, хоча на сучасному етапі саме зовнішня підтримка виконує роль головного стабілізаційного механізму для державних фінансів. Співвідношення цих показників чітко ілюструє трансформацію бюджетної моделі країни в умовах надзвичайного стану.

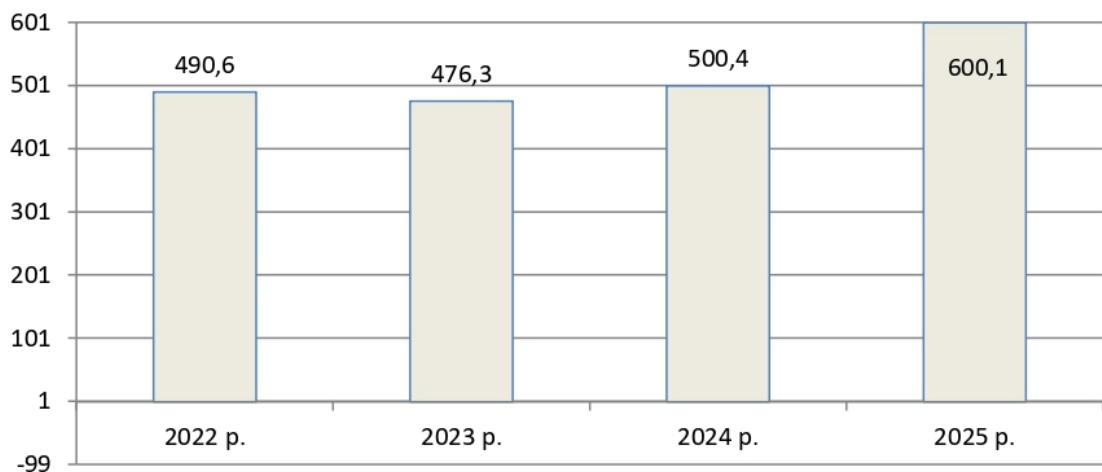

Рис. 2.8. Динаміка надходження офіційних трансфертів до державного бюджету за 2022–2025 рр., млрд. грн.

Примітка. Побудовано за даними [26]

Аналіз представлених статистичних даних (рис. 2.8) свідчить про зростання обсягів трансфертів у 2022–2025 рр. Графічна візуалізація показників вказує на періоди коливань, які відображають мінливість міжнародної підтримки в умовах глобальних викликів: у 2022 р. – 490,6 млрд. грн., у 2023 р. – 476,3 млрд. грн., у 2024 р. – 500,4 млрд. грн., у 2025 р. – 600,1 млрд. грн. Офіційні трансферти в цей період перетворилися на один із фундаментальних складників наповнення державного бюджету, забезпечуючи виконання критичних соціальних зобов'язань та підтримуючи ліквідність бюджетної системи. Роль цих надходжень у структурі доходів державного бюджету важко переоцінити, оскільки вони виступають основним стабілізаційним механізмом, що дозволяє нівелювати дефіцит внутрішніх ресурсів.

Таблиця 2.11

**Динаміка, склад та структура трансфертів, що надійшли до
Державного бюджету України за 2022–2025 рр.**

Показники	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2025 р.	
	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %
Від органів державного управління	9,5	1,9	42,9	9,0	26,5	5,3	52,1	8,7
Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	481,1	98,1	433,4	91,0	473,9	94,7	548,0	91,3
Трансферти	490,6	100,0	476,3	100,0	500,4	100,0	600,1	100,0

Примітка. Розраховано і складено за даними [26]

Аналіз представлених статистичних даних (табл. 2.11) свідчить про стабільно високу роль зовнішньої фінансової підтримки у формуванні державного бюджету протягом 2022–2025 рр. Найбільш вагомим складником надходжень залишаються трансферти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав та міжнародних організацій, чия частка у загальній структурі не опускалася нижче 91,3% протягом усього досліджуваного періоду. Зокрема, у 2022 р. цей показник сягнув свого пікового значення на рівні 98,1% при абсолютному обсязі 481,1 млрд. грн., що підкреслює критичну залежність бюджетної системи від міжнародної донорської допомоги на початковому етапі масштабних викликів.

У наступні роки спостерігалася певна кореляція часток, проте домінування зовнішнього ресурсу залишалось беззаперечним. У 2023 році питома вага коштів від міжнародних інституцій дещо знизилася до 91,0%, тоді як у 2024 р. вона знову продемонструвала ріст до 94,7%, що відповідало сумі у 473,9 млрд. грн. У 2025 р. відбулось подальше збільшення загального обсягу трансфертів до 600,1 млрд. грн., де частка іноземних надходжень становить 91,3%, або 548 млрд. грн. Висока питома вага безповоротних коштів у загальному обсязі доходів державного бюджету підкреслює інтегрованість національної фінансової моделі у міжнародну систему безпеки. Водночас

динаміка, представлена у табл. 2.11, демонструє поступову трансформацію обсягів допомоги, що вимагає постійного моніторингу для забезпечення бюджетної стійкості в довгостроковій перспективі.

У «Звіті про виконання Державного бюджету України за 2025 рік» [32] відмічено суттєву роль іноземної фінансової допомоги, яка стала визначальним фактором для підтримання стабільності державних фінансів України в умовах повномасштабної війни. Дані, оприлюднені Групою Світового банку свідчать, що протягом періоду з кінця лютого 2022 р. до кінця серпня 2025 р. сукупний обсяг ресурсів, залучених через механізми грантової підтримки, пільгових позик, кредитних ліній та ініціатив ключових міжнародних партнерів, зокрема «Європейського Союзу, США та країн Великої сімки, перевищив 81 млрд. доларів США» [32]. Ці значні за обсягом фінансові потоки були необхідними для оперативного покриття касових розривів та фінансування дефіциту державного бюджету, що виникав у реальному часі. Міжнародні надходження виконували компенсаторну функцію, замішуючи втрачені через війну власні податкові та неподаткові доходи держави. Підтвердженням цього є аналітичні «звіти Міністерства фінансів України щодо виконання бюджету за 2024 р.» [33], де зазначається, що «збереження бюджетної стійкості у період 2022–2024 рр. було б недосяжним завданням за відсутності регулярних зовнішніх траншів» [33]. Таким чином, зовнішня підтримка перетворилася на базовий інструмент виживання національної економіки, забезпечуючи виконання пріоритетних видатків у найбільш складні моменти фінансового року.

Отримання зовнішніх трансфертів є значним фінансовим ресурсом для фінансової стабільності України, однак це формує критичну залежність від іноземних фінансових потоків і породжує фіскальні загрози, особливо у випадках несвоєчасного надходження коштів через політичні трансформації в державах-партнерах, як-от зміна лідерів країн чи парламентські вибори, а також через безпосередні воєнні виклики та агресію з боку рф. Економічні чинники, серед яких рецесії в країнах-донорах, масштабні стихійні лиха чи техногенні аварії, також можуть стати причиною скорочення підтримки. Окрім того,

використання цих ресурсів обмежене суворими вимогами щодо цільового призначення, зокрема заборобою спрямовувати грантову допомогу на потреби сектору оборони та озброєння, що змушує уряд шукати альтернативні джерела для фінансування армії. Вимоги міжнародних інституцій щодо абсолютної прозорості публічних фінансів у певних аспектах можуть суперечити безпековим інтересам держави в умовах воєнного стану. З огляду на ці обставини, пріоритетним завданням для державної влади є поступове повернення до довоєнної моделі наповнення бюджету, де роль іноземних субвенцій була номінальною. Для порівняння, у 2021 році частка коштів від закордонних партнерів та міжнародних організацій у загальній структурі доходів була мінімальною і становила лише одну десяту відсотка, що забезпечувало значно вищий рівень фінансової автономії та передбачуваності бюджетної політики [17, с. 74].

На противагу потужним зовнішнім потокам, внесок від органів державного управління всередині країни характеризується значно меншими масштабами, хоча й демонструє тенденцію до зростання в абсолютному вимірі. Так, у 2022 р. ці надходження становили лише 9,5 млрд. грн., що відповідало мізерним 1,9% структури, то до 2025 р. їхній обсяг зріс до 52,1 млрд. грн., що дозволило цій категорії зайняти 8,7% у загальному обсязі трансфертів. Така динаміка вказує на поступове посилення внутрішніх механізмів перерозподілу ресурсів, проте вони все ще не спроможні суттєво змінити загальну архітектуру доходів, де визначальним фактором стабільності залишається зовнішня фінансова допомога.

Проведене дослідження дозволило виявити, що особливістю сучасної моделі формування доходів державного бюджету є залежність від зовнішньої фінансової допомоги, котра стала важливим фінансовим джерелом підтримки бюджетної стійкості в умовах інтенсивних бойових дій. Аналіз показників за 2022–2025 рр. свідчить, що та частина офіційних трансфертів, котрі надійшли від міжнародних партнерів та інституцій займає понад 90% від загального обсягу трансфертів. Натомість, доходи від операцій із капіталом є мізерними і

не мають суттєвого впливу на наповнення державного бюджету, що актуалізує проблему пошуку внутрішніх резервів та активізації управління державним майном у майбутньому.

Попри важливу роль іноземних траншів у покритті касових розривів та забезпеченні соціальних зобов'язань, така залежність створює суттєві фінансові ризики, пов'язані з політичною та економічною ситуацією в країнах-донорах. Відтак, стратегічним орієнтиром має стати поступове відновлення її структури бюджету до рівня довоєнних показників та мінімізація частки зовнішніх запозичень і грантів, що дозволить посилити фінансову безпеку та передбачуваність національної фінансової стратегії.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

3.1. Детінізація економіки як резерв зростання доходів державного бюджету

Пошук та виявлення резервів зростання доходів державного бюджету є стратегічним завданням досягнення фінансової стійкості та економічного суверенітету країни. У сучасних умовах, коли зовнішні та внутрішні виклики створюють додаткове навантаження на державні фінанси, особливої актуальності набуває пошук прихованих ресурсів, що не вимагають посилення податкового тиску. Ефективне використання таких резервів дозволить не лише збалансувати бюджетні показники, а й створити сприятливе підґрунтя для стабільного фінансування соціальних зобов'язань держави та реалізації масштабних інфраструктурних проєктів у довгостроковій перспективі.

На нашу думку, пошук резервів зростання доходів державного бюджету вимагає відмови від суто фіскального тиску на користь стимулюючих механізмів, які б сприяли розширенню бази оподаткування через економічне відновлення. Основним стратегічним орієнтиром у цьому контексті виступає детінізація економічних відносин, оскільки значні обсяги тіньового капіталу, створюють суттєві фінансові втрати для держави та нівелюють умови добросовісної конкуренції. Згідно з аналітичними розрахунками Міністерства фінансів, значний сегмент вітчизняної економіки (приблизно 25% ВВП) функціонує в «тіні». Такий масштаб неофіційного сектора економіки свідчить про наявність значних обсягів фінансових ресурсів, які не залучені до процесу формування державних доходів. Вважаємо, що запровадження ефективних механізмів мінімізації тіньових операцій здатне забезпечити надходження додаткових коштів до бюджетної системи, що сприятиме зміцненню фінансової бази держави [34].

Доцільність реалізації заходів спрямованих на протидію тінізації економіки відображено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Соціально-економічні аспекти детінізації економіки

Перевага	Характеристика
Інституційна прозорість та ресурсний потенціал	Значний сегмент національної економіки, що функціонує в межах «сірих» та «чорних» схем, формує масштабний розрив між реальним обсягом ВВП та його офіційною статистичною оцінкою. Трансформація прихованої економічної активності у легальну площину забезпечує розширення бази оподаткування, що автоматично веде до стабільного зростання податкових надходжень, зокрема податку на доходи фізичних осіб та єдиного соціального внеску
Мінімізація недобросовісної конкуренції	Перебування частини підприємців поза межами офіційного обліку створює асиметрію на ринку, де легальний бізнес опиняється у програшному становищі через вищі витрати на виконання фіскальних зобов'язань. Системна детінізація сприяє відновленню паритету та встановленню єдиних правил гри, що оздоровлює економічне середовище
Соціально-економічний ефект	Виведення ринку праці з тіні безпосередньо корелює із забезпеченням соціальних гарантій для населення. Офіційна реєстрація трудових відносин не лише наповнює бюджет, а й формує фінансову основу для пенсійного страхування та соціальних виплат, мінімізуючи навантаження на державні фонди підтримки у довгостроковій перспективі
Цифровізація як інструмент легалізації	Сучасні методи фіскального моніторингу, зокрема впровадження електронних систем звітності та автоматизованого аналізу ризиків, дозволяють ідентифікувати латентні капітали без безпосереднього втручання в оперативну діяльність підприємств. Це створює умови, за яких вартість ухилення від сплати податків стає вищою за витрати на легальну діяльність, що стимулює добровільний вихід бізнесу з тіньового сектора

Враховуючи актуальність проблеми, уповноважені органи активно працюють для розв'язання проблеми тінізації економіки. Згідно з позицією профільного парламентського комітету, стратегія зростання бюджетних надходжень у найближчі роки не передбачає підвищення податкових ставок, а базується на принципах прозорості та справедливості. [35].

Відповідно до структурних вимог міжнародних фінансових інституцій, зокрема МВФ, основними резервами для нарощування ресурсного потенціалу України визначено два основні напрями (рис. 3.1). Інтеграція цифрової економіки у фіскальний простір передбачає запровадження механізмів повноцінного оподаткування доходів, що генеруються через глобальні цифрові платформи. Це дозволяє нівелювати існуючий дисбаланс між традиційними та віртуальними бізнес-моделями, створюючи нові стабільні потоки надходжень.

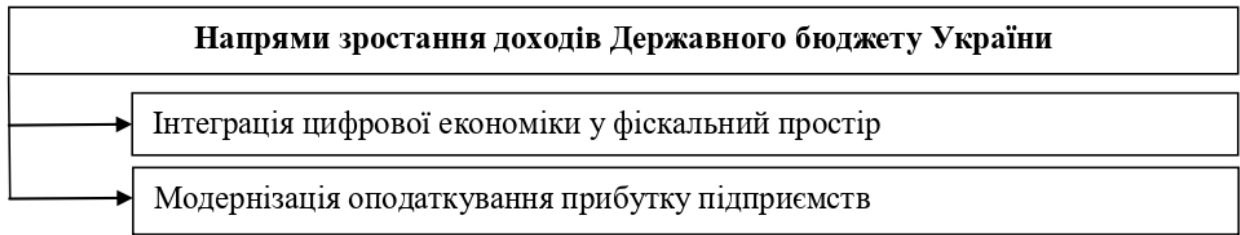

Рис. 3.1. Напрями зростання доходів Державного бюджету України в контексті дегінізації економіки (в межах вимог МВФ)

Примітка. Узагальнено автором за [35]

Інтеграція цифрової економіки у фінансовий простір передбачає запровадження механізмів оподаткування доходів, котрі формуються з використанням глобальних цифрових платформ. Такий підхід дозволить подолати існуючий дисбаланс між традиційними та віртуальними бізнес-моделями та створити додаткові стабільні потоки надходжень. Тому, для розширення дохідної бази бюджету слід приділити особливу увагу нормативному врегулюванню та оподаткуванню цифрових продуктів, оскільки специфіка їхнього обігу створює значні виклики для традиційного фінансового контролю. На відміну від матеріальних благ, цифрові активи та послуги не мають фізичних кордонів, що дозволяє суб'єктам господарювання легко переміщувати центри прибутку туди, де є низький рівень оподаткування.

Упровадження ефективних механізмів справляння податків у цій сфері, зокрема, через адаптацію ПДВ до операцій із постачання електронних послуг та встановлення чітких правил для ринку віртуальних активів дозволить ліквідувати прогалини, якими користується тіньовий сектор. Оскільки обсяги споживання цифрового контенту, хмарних обчислень та онлайн-платформ стрімко зростають, переведення цієї сфери діяльності у легальне фінансове поле забезпечить стабільні надходження.

Боротьба з тінізацією доходів юридичних осіб передбачає реформування законодавства в частині контролю за діяльністю, коли буде реалізовано заходи для усунення нормативних прогалин, які використовуються для мінімізації

податкових зобов'язань. Таким чином, інституційна боротьба з тінізацією економічних процесів виступає не лише умовою міжнародної співпраці, а й фундаментальним внутрішнім ресурсом для зміцнення фінансової стійкості держави без додаткового навантаження на сумлінних платників податків.

Реалізація комплексних заходів, котрі будуть спрямовані на подолання тіньового обігу виступає ключовим фактором розширення фінансового потенціалу держави. Упровадження системного підходу до моніторингу господарських операцій дозволяє трансформувати приховані капітали в офіційний ресурсний базис публічних фінансів. Завдяки детінізації ринку товарів і послуг, а також встановленню прозорого регулювання для віртуальних продуктів, держава отримує можливість збільшити податкові надходження шляхом усунення незаконних фінансових маніпуляцій. Таке оздоровлення економічного середовища сприяє відновленню справедливої конкуренції та зміцненню інституційної стійкості всієї системи державних фінансів [14, с. 164].

Детінізація у сфері торгівлі має полягати у повній фіскалізації розрахунків шляхом застосування реєстраторів розрахункових операцій. Цифровізація чеків дозволяє автоматизувати процес обліку та мінімізувати суб'єктивний вплив податкових органів, одночасно забезпечуючи прозорість обігу готівкових коштів. Внаслідок подолання тіньових проявів у торгівлі бюджет не лише отримає додаткове джерело податкових надходжень, а й буде створено передумови для покращення інвестиційного клімату.

Потенціалом нарощування доходів державного бюджету в контексті детінізації економічних відносин є впровадження механізму легалізації діяльності суб'єктів господарювання та офіційного працевлаштування. Реалізація таких заходів дозволяє акумулювати необхідні фінансові ресурси без посилення податкового навантаження на сумлінних платників, що є критично важливим для збереження інвестиційної привабливості та стимулювання ділової активності. Результативність заходів досягається через інструменти адміністративного контролю та економічного заохочення, що дозволяє не лише

виявляти приховані капітали, а й створювати середовище, де легальна діяльність стає економічно раціональнішою за перебування в «тіні».

Адміністративний підхід ґрунтується на посиленні наглядових функцій держави та неминучості відповідальності за порушення фіскального законодавства (рис. 3.2).

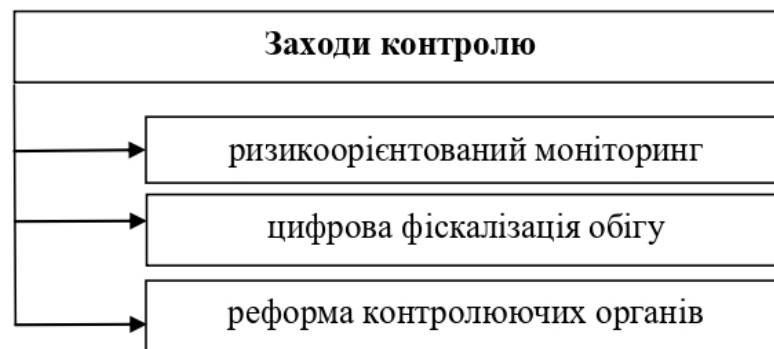

Рис. 3.2. Заходи контролю за діяльністю економічних суб'єктів

Примітка. Узагальнено автором

Модернізація ризикоорієнтованого моніторингу через впровадження інтелектуальних систем аналізу великих даних (Big Data) дозволить ідентифікувати аномальні фінансові операції та автоматично виявляти потенційні схеми ухилення без тиску на весь бізнес. Цифрова фіскалізація обігу забезпечить розширення сфери застосування програмних реєстраторів розрахункових операцій (пРРО) та впровадження електронних систем відстеження руху товарів (e-Track). Це створює «цифровий слід» кожної транзакції, що суттєво ускладнює реалізацію контрабанди та не облікованої продукції. Впровадження інструментів непрямого контролю за доходами та витратами громадян у поєднанні з цифровізацією податкового адміністрування може стати тим важелем, що забезпечить додатковий ресурс без підвищення номінальних ставок податків.

Стимулюючий підхід детінізації діяльності економічних суб'єктів передбачає створення преференцій для тих, котрі обирають прозору модель ведення бізнесу (рис. 3.3).

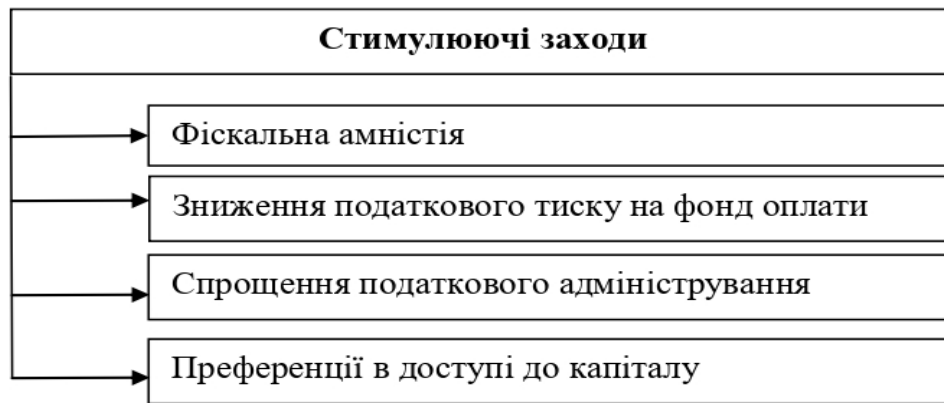

Рис. 3.3. Стимулюючі заходи детінізації діяльності

Примітка. Узагальнено автором

Фіскальна амністія передбачає надання можливості одноразового добровільного декларування раніше прихованих активів за зниженою ставкою податку без застосування кримінальних чи адміністративних санкцій.

Зниження податкового тиску на фонд оплати праці передбачає поступову оптимізацію навантаження на заробітну плату (ПДФО та ЄСВ) для великих груп найманих працівників, що робить виплату офіційної зарплати конкурентоспроможною порівняно з готівковими (прихованими) виплатами.

Спрощення податкового адміністрування передбачає перетворення процесу сплати податків на максимально легку процедуру через мобільні застосунки та автоматичне списання платежів. Мінімальні часові та адміністративні витрати на звітність є потужним стимулом для малого та середнього бізнесу працювати легально.

Переваги в доступі до капіталу передбачають надання пільгових кредитів, державних грантів чи участь у програмах страхування ризиків виключно для тих підприємств, які підтверджують повну прозорість своєї діяльності та відсутність заборгованостей.

Ефективність цих заходів прямо залежить від системності: адміністративний контроль має відсікати деструктивні схеми, тоді як стимулюючі важелі повинні прокладати шлях для розвитку чесного підприємництва.

3.2. Стратегічні напрями залучення фінансових ресурсів міжнародних організацій та країн-партнерів

Роль трансфертів від урядів зарубіжних держав в умовах воєнних викликів трансформувалася з допоміжного інструменту фінансової підтримки у фактор забезпечення фінансової стійкості та стратегічного розвитку національної економіки. В умовах посилення зовнішніх викликів такі надходження перестають бути виключно механізмом збалансування бюджету, набуваючи ознак потужного інвестиційного ресурсу, спрямованого на глибоку інституційну та структурну модернізацію. Ефективне використання міжурядових грантів і субсидій потребує не лише високого рівня прозорості та підзвітності, а й чіткої інтеграції цих коштів у загальнодержавну стратегію. Аналіз природи та динаміки іноземної фінансової допомоги дозволяє розкрити її потенціал як каталізатора економічних реформ, сприяє формуванню підґрунтя для поступового переходу від моделі екстреного покриття дефіциту до фінансування довгострокових проектів національного масштабу (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Динаміка, склад та структура трансфертів, що надійшли до Державного бюджету України від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ за 2022–2025 рр.

Показники	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2025 р.	
	млрд. грн.	питома вага,%	млрд. грн.	питома вага,%	млрд. грн.	питома вага,%	млрд. грн.	питома вага,%
Доходи державного бюджету	1787,4	100	2672	100	3122,7	100	3834,2	100
Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	481,1	26,9	433,4	16,2	473,9	15,2	548,0	14,3

Примітка. Розраховано і складено за даними [26]

Як бачимо (табл. 3.2), питома вага зовнішніх трансфертів є доволі вагогим джерелом наповнення державного бюджету. У 2022 р. частка цих надходжень була найвищою і становила 26,9% від загальної суми доходів, що підкреслювало безпрецедентний рівень прямої грантової підтримки в момент

найвищої турбулентності. У наступні роки спостерігається тенденція до її відносного зниження: у 2023 р. частка міжнародної допомоги скоротилася до 16,2%, у 2024–2025 рр. – до 15,2% та 14,3% відповідно. В умовах повномасштабної війни збереження вагомості частки зовнішніх безповоротних надходжень є важливою передумовою підтримання фінансової стабільності, дозволяючи уряду частково вивільняти внутрішні ресурси для фінансування оборонних та соціальних пріоритетів. Саме тому, для стабілізації сфери публічних фінансів та забезпечення фінансування дефіциту бюджету активізація співпраці з іноземними донорами та міжнародними фінансовими інституціями набуває особливо важливого значення. Залучення зовнішнього фінансування розглядається не лише як інструмент забезпечення достатності коштів на єдиному казначейському рахунку, а й як спосіб реалізації структурних реформ та відбудови економічного потенціалу держави.

Затвердженням Радою виконавчих директорів Міжнародного валютного фонду нової 4-х річної «Програми розширеного фінансування (Extended Fund Facility – EFF)» [39] у лютому 2026 р. розпочався наступний етап інституційної взаємодії, спрямований на забезпечення макрофінансової стабільності України. Загальний обсяг асигнувань за цією програмою, що охоплює період до 2029 р., становить 8,1 млрд. дол. США, що є критично важливим ресурсом для збалансування державного бюджету [39]. Умовами співпраці є реалізація консервативної фіскальної політики, яка передбачає не лише мобілізацію внутрішніх доходів через створення прозорого конкурентного середовища, а й системну протидію мінімізації податкових зобов'язань. Одночасно з цим, увага акцентується на підтримці монетарної стійкості, запобіганні зовнішнім дисбалансам шляхом поступового впровадження гнучких механізмів курсоутворення та збереженні надійності банківської системи як ключової передумови економічного відновлення.

Зобов'язання України в межах цієї програми охоплюють широкий спектр структурних реформ, що мають на меті не лише повоєнну реконструкцію, а й гармонізацію національного законодавства з вимогами ЄС. Пріоритетними

напрямами є модернізація фіскальних інституцій, удосконалення податкового адміністрування та радикальне посилення антикорупційної інфраструктури, що є визначальним для підвищення якості державного управління [39]. Розбудова ринкових механізмів та розвиток фінансової інфраструктури покликані створити сприятливе підґрунтя для залучення приватних інвестицій у відбудову країни.

Ефективному запуску програми сприяло виконання українською стороною вагомих попередніх вимог, котрі підтвердили готовність до глибоких трансформацій. Зокрема, ухвалення бюджету на 2026 р. відповідно до узгоджених з МВФ макропоказників, а також впровадження нормативних актів щодо забезпечення рівних умов оподаткування у сфері публічних закупівель продемонстрували дотримання принципів фіскальної справедливості. Ще одна вимога стосується реформи трудового законодавства, спрямованої на виведення ринку праці з тіні та усунення схем прихованої зайнятості, що сприятиме стабілізації пенсійної системи та збільшенню податкових надходжень. Таким чином, нова програма фінансування виступає не лише джерелом грошових ресурсів, а й визначає вектори стратегічного реформування економіки на засадах прозорості, конкурентності та інтеграції у глобальний економічний простір.

Підписання угоди між Міністерством фінансів України та Світовим банком у лютому 2026 р. щодо виділення грантової допомоги обсягом 690,8 млн. дол. США стало черговим етапом реалізації масштабного проєкту «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні (PEACE in Ukraine)» [40] і спрямоване на забезпечення фінансової стабільності України в умовах екстремальних викликів. Ці ресурси є складовою глобальної ініціативи країн Великої сімки під назвою «Extraordinary Revenue Acceleration (ERA)» [39], загальний обсяг яких складає 50 млрд. дол. США [39]. Кошти зазначеного траншу сформовано завдяки солідарним внескам міжнародних партнерів, де левову частку забезпечив уряд Японії у розмірі 544 млн. дол. США, Канади – 146 млн. дол. США, а також асигнування з

Цільового фонду багатосторонніх донорів [39]. Надходження цих коштів до загального фонду державного бюджету дозволить безперебійно фінансувати критично важливі соціальні напрями, зокрема забезпечувати виплату пенсій та надавати житлово-комунальні субсидії найбільш вразливим категоріям громадян.

Для Японії таке фінансування в межах підтримки України країнами G7 було початком масштабного пакету допомоги, що перевищує 3 млрд. дол. США. Проєкт PEACE in Ukraine, який функціонує з 2022 р., наразі акумулював понад 51,7 млрд. дол. США, що робить його ключовим інструментом підтримання життєздатності державних інституцій. Паралельно із залученням коштів від Японії та Канади ведеться активна підготовка до підписання нової грантової угоди з Норвегією через «Цільовий фонд підтримки, відновлення, відбудови та реформування України» [39], що дозволить додатково залучити 200 млн. дол. США для потреб проекту.

Високий рівень довіри з боку міжнародної спільноти досягається завдяки впровадженню жорстких процедур контролю та регулярному незалежному аудиту використання залучених ресурсів. Успішне завершення перевірки за 2024 р. та підготовка до наступного аудиторського циклу підтверджують прозорість фінансових потоків і цільове спрямування грантів на пріоритетні державні потреби. Такий підхід забезпечує не лише поточну фінансову стійкість, а й створює передумови для подальшої співпраці з донорами, гарантуючи ефективне функціонування соціальної сфери та виконання державою своїх базових зобов'язань перед населенням. Системність цих надходжень дозволяє фокусуватися на стратегічних завданнях підтримки стабільності національної економічної системи.

Окрему увагу слід приділити питанню комунікації з міжнародними партнерами, де прозорість виступає головним інструментом захисту національних інтересів. Демонстрація ефективного, цільового використання грантів на капітальні проєкти стає вагомим аргументом для отримання подальшої підтримки. Рівень лояльності донорів зростає при демонстрації

реальних об'єктів, модернізованих систем чи впроваджені інновацій, що дозволяє претендувати на більш гнучкі та масштабні фінансові інструменти. Більше того, високий рівень фінансової дисципліни є позитивним сигналом для приватних іноземних інвесторів, які розглядають міжнародну допомогу як гарантію стабільності та передбачуваності державної політики. Таким чином, прозорість стає не лише вимогою, а конкурентною перевагою держави на глобальному ринку капіталу.

Таким чином, забезпечення прозорості та цільового спрямування фінансової допомоги від іноземних держав і міжнародних фінансових інституцій є стратегічним імперативом для держави, що перебуває у стані трансформації та подолання екстремальних економічних викликів. В умовах дефіциту державного бюджету та критичної залежності від зовнішніх запозичень і грантів питання контролю за рухом цих коштів перетворюється з суто технічного фінансового завдання у фундаментальний фактор національної безпеки та міжнародної репутації. Довіра міжнародних партнерів ґрунтується не лише на політичних домовленостях, а передусім на чіткій впевненості у тому, що кожен виділений ресурс використовується максимально ефективно, без корупційних ризиків та згідно з попередньо визначеними пріоритетами. Саме тому розбудова багаторівневої системи моніторингу та аудиту стає передумовою для подальшого розширення співпраці та залучення більш масштабних інвестицій у відбудову країни.

Ключовим елементом підвищення прозорості у взаємовідносинах з іноземними партнерами є впровадження цифрових платформ, які забезпечують відстеження руху коштів у режимі реального часу від моменту надходження на рахунки до кінцевого споживача. Відкритість даних дозволяє міжнародним організаціям здійснювати незалежний моніторинг, що мінімізує суб'єктивні фактори у розподілі ресурсів. Окрім цифрової прозорості, важливим є зміцнення інституційної спроможності органів фінансового контролю, які повинні працювати за міжнародними стандартами аудиту. Це передбачає не лише перевірку цільового використання коштів, а й проведення превентивного

аналізу ризиків на етапі планування витрат. Формування чітких алгоритмів звітності, що відповідають вимогам Світового банку, МВФ та ЄС, дозволяє уніфікувати процедури та зменшити адміністративне навантаження на виконавців проєктів, одночасно підвищуючи якість інформаційного супроводу.

Поступовий відхід від практики використання грантів для покриття операційних витрат бюджету вимагає від держави розробки чіткої стратегії капіталізації допомоги. Це означає, що залучені ресурси мають бути прив'язані до конкретних програм розвитку, які мають визначені індикатори успішності та довгостроковий вплив на ВВП. Наприклад, спрямування коштів у відновлення логістичних шляхів, будівництво сучасних переробних підприємств чи цифрову трансформацію державного сектору створює мультиплікативний ефект. У такий спосіб зовнішній ресурс не просто споживається, а стає базою для створення нових робочих місць, зростання податкових надходжень та зміцнення експортного потенціалу. Такий підхід дозволить перетворити зовнішню допомогу на потужний інструмент інвестиційного розвитку, який генеруватиме додану вартість та сприятиме самодостатності національної економічної системи в майбутньому. Стратегічне планування має враховувати, що грантова допомога є вичерпним ресурсом, тому її використання повинно бути максимально раціональним, орієнтованим на вирішення структурних проблем економіки, які раніше ставали причиною хронічних бюджетних дефіцитів.

У підсумку, системне підвищення прозорості та зміна цільових орієнтирів використання міжнародних коштів створять передумови для позитивних трансформацій. Прозорість веде до довіри, довіра забезпечує доступ до стабільних ресурсів, а спрямування цих ресурсів на стратегічні потреби гарантує економічне зростання, яке, у свою чергу, зменшує потребу у зовнішній підтримці в майбутньому.

ВИСНОВКИ

Державний бюджет виступає фінансовою базою країни, що забезпечує виконання державних функцій та стимулює соціально-економічний розвиток. Нинішня бюджетна система України функціонує в умовах підвищених ризиків та суттєвого браку коштів. У контексті воєнної агресії та економічної нестабільності пріоритетним завданням є оптимізація існуючих джерел ресурсів та пошук додаткових доходів для зміцнення фінансового суверенітету держави.

У результаті моніторингу динаміки наповнення державного бюджету за період 2022–2025 рр. виявлено стабільне збільшення обсягів, що є результатом впливу декількох чинників:

- відновлення макроекономічної активності;
- підвищення рівня середньої заробітної плати та, як наслідок, фонду оплати праці;
- розширення податкового базису.

Окрему роль відіграли заходи фіскального характеру, зокрема перегляд ставок військового збору, та системне впровадження цифрових інструментів у процеси податкового адміністрування. Характерною ознакою фінансового забезпечення країни в останні роки є значущість підтримки з боку міжнародної спільноти – фінансових інституцій, ЄС та окремих держав-партнерів. Такий формат формування загальнодержавного ресурсу підкреслює воєнну специфіку бюджетних потреб, де стабільність державних фінансів безпосередньо залежить від злагодженості, ритмічності та прогнозованості надходження офіційного зовнішнього фінансування.

Показники складу та структури доходів за період 2022–2025 рр. свідчать, що податкові надходження стабільно залишалися головним джерелом наповнення бюджету, демонструючи двократне збільшення, при цьому їхня частка у загальній структурі доходів коливається у межах половини всіх ресурсів (45,0–53,2%). Внутрішні податки на товари і послуги відіграють роль

фундаментального стабілізатора бюджету, забезпечуючи понад половину всіх фіскальних ресурсів.

У 2022–2025 рр. посилилась роль прямих податків, зокрема на доходи та прибуток, питома вага яких у структурі податкових надходжень збільшилася від 28,0% у 2022 р. до 38,6% у 2025 р., що свідчить про відновлення макроекономічної активності, підвищення рівня заробітних плат та системного впровадження цифрових інструментів адміністрування, що дозволили розширити базу оподаткування.

Оцінка динаміки неподаткових надходжень свідчить про стабільне зростання їх обсягу та зростання їх ролі у наповненні державного бюджету: від 19,4% у 2022 р. до 31,8% у 2025 р. Зростання питомої ваги неподаткових надходжень відбулося переважно завдяки власним надходженням бюджетних установ, що свідчить про значну мобілізацію внутрішніх ресурсів та специфічних цільових коштів у цей період. Таке зростання у 2023–2025 рр. зумовлене передусім безпрецедентним обсягом благодійних внесків, грантів та дарунків, які за бюджетною класифікацією зараховуються до власних надходжень. В умовах воєнного стану бюджетні установи, особливо в секторах оборони, охорони здоров'я та соціального захисту, стали основними реципієнтами міжнародної безповоротної допомоги та гуманітарних коштів, що спрямовувалися на термінові потреби держави. Окрім зовнішньої підтримки, вагомим фактором стала мобілізація внутрішніх ресурсів через розширення спектру платних послуг та адаптацію господарської діяльності установ до запитів воєнного часу. Так, зростання власних надходжень закладів освіти зумовлено підвищенням попиту на послуги у сфері вищої та фахової передвищої освіти, що прямо корелює з дією правових норм щодо мобілізації. У даному контексті освітня діяльність набула ознак інструментального характеру: здобуття наступних рівнів освіти або вступ до аспірантури розглядається значною частиною військовозобов'язаних осіб не лише як шлях до професійного самовдосконалення, а й як легітимний засіб реалізації права на відстрочку від призову. Ця соціально-правова детермінанта зумовила

аномальне зростання обсягів надходжень до спеціальних фондів закладів освіти від надання платних освітніх послуг, що в масштабах усієї системи бюджетних установ суттєво підкріпило загальну висхідну динаміку неподаткових доходів.

Проведене дослідження дозволило виявити, що особливістю сучасної моделі формування доходів державного бюджету є залежність від зовнішньої фінансової допомоги, котра стала важливим фінансовим джерелом підтримки бюджетної стійкості в умовах інтенсивних бойових дій. Аналіз показників за 2022–2025 рр. свідчить, що та частина офіційних трансфертів, котрі надійшли від міжнародних партнерів та інституцій займає понад 90% від загального обсягу трансфертів. Натомість, доходи від операцій із капіталом є мізерними і не мають суттєвого впливу на наповнення державного бюджету.

Пошук та виявлення резервів зростання доходів державного бюджету є стратегічним завданням досягнення фінансової стійкості та економічного суверенітету країни. У сучасних умовах, коли зовнішні та внутрішні виклики створюють додаткове навантаження на державні фінанси, особливої актуальності набуває пошук прихованих ресурсів, що не вимагають посилення податкового тиску. Ефективне використання таких резервів дозволить не лише збалансувати бюджетні показники, а й створити сприятливе підґрунтя для стабільного фінансування соціальних зобов'язань держави та реалізації масштабних інфраструктурних проєктів у довгостроковій перспективі.

На нашу думку, пошук резервів зростання доходів державного бюджету вимагає відмови від суто фіскального тиску на користь стимулюючих механізмів, які б сприяли розширенню бази оподаткування через економічне відновлення. Основним стратегічним орієнтиром у цьому контексті виступає детінізація економічних відносин досягнути якої пропонуємо шляхом:

- реформування законодавства в частині контролю за діяльністю, коли буде реалізовано заходи для усунення нормативних прогалин, які використовуються для мінімізації податкових зобов'язань;

- запровадження механізмів оподаткування доходів, котрі формуються з використанням глобальних цифрових платформ шляхом нормативного врегулювання оподаткування цифрових продуктів

- впровадження інструментів адміністративного контролю та економічного заохочення, що дозволяє не лише виявляти приховані капітали, а й створювати середовище, де легальна діяльність стає економічно раціональнішою за перебування в «тіні».

Роль трансфертів від урядів зарубіжних держав в умовах воєнних викликів трансформувалася з допоміжного інструменту фінансової підтримки у фактор забезпечення фінансової стійкості та стратегічного розвитку національної економіки. Враховуючи значимість цього джерела доходів державного бюджету вважаємо за доцільне:

- здійснювати заходи спрямовані на посилення довіри з боку міжнародної спільноти шляхом впровадження жорстких процедур контролю та незалежного аудиту за використанням залучених ресурсів;

- покращувати комунікацію з міжнародними партнерами, де прозорість виступає головним інструментом захисту національних інтересів;

- демонструвати ефективне, цільове використання грантів на капітальні проєкти для отримання подальшої підтримки;

- впроваджувати цифрові платформи, які забезпечують відстеження руху коштів у режимі реального часу від моменту надходження на рахунки до кінцевого споживача. Відкритість даних дозволяє міжнародним організаціям здійснювати незалежний моніторинг, що мінімізує суб'єктивні фактори у розподілі ресурсів;

- посилювати інституційну спроможність органів фінансового контролю, які повинні працювати за міжнародними стандартами аудиту;

- формування алгоритмів звітності, що відповідають вимогам Світового банку, МВФ та ЄС, дозволяє уніфікувати процедури та зменшити адміністративне навантаження на виконавців проєктів, одночасно підвищуючи якість інформаційного супроводу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ібрагімов Е., Славкова А. Диверсифікація доходів державного бюджету України: роль неподаткових надходжень. *Економіка та суспільство*. 2026. № 83. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-83-102>
2. Фінанси: підруч. / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль : ЗУНУ, 2024. 632 с. До 55-річчя кафедри фінансів ім. С. І. Юрія.
3. Огонь Ц.Г. Доходи бюджету України: теорія та практика: Монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т., 2003. 503с.
4. Романенко О. Р. Фінанси: підруч. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.
5. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: Навч. посіб. Київ: Знання-Прес, 2002. 495 с.
6. Тарасюк М. В., Сироветник О. С. Доходи бюджету в системі соціально-економічного розвитку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 21. С. 93–97.
7. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa*. 2022. № 5. С. 124–137. DOI:[https://doi.org/10.31617/1.2022\(145\)08](https://doi.org/10.31617/1.2022(145)08). С. 125
8. Коваль С., Дідух М. Особливості формування доходів Державного бюджету України у період воєнного стану. *Актуальні питання фінансової теорії та практики: збірник матер. десятої заочно-дистанційній Інтернет-конференції студентів та молодих вчених (м. Тернопіль, 26 квітня 2023 р.)* Ч. 1. С. 115–117.
9. Бей С. О. Формування доходної частини Державного бюджету України. *Дев'яті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія* : зб. наук. праць. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. С. 8–12.
10. Славкова А. А., Ібрагімов Е. Р. Еволюція структурно-функціональних характеристик доходів Державного бюджету

України. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 8. doi: 10.5281/zenodo.14942386.

11. Куцик П. О., Воронко Р. М. Облік та фінанси : навч. посіб. Львів: вид-во ЛТЕУ, 2023. 345 с.

12. Лазар У.О. Парламентський контроль за публічними фінансами: фінансово-правовий аспект: монографія. Чернівці, 2023. 175 с.

13. Гордієнко Л. А., Пасічник Ю. В., Ломако Є. П. Фінансовий концепт біхевіористичного підходу при формуванні доходів державного бюджету України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Економіка. 2023. № 30. С. 49–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2023_30_9

14. Кужелєв М. О., Нечипоренко А. В. Структура доходів Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2025. № 4 (18). С. 154–165. URL: <http://doi.org/10.32750/2025-0413>

15. Тіщенко І.В., Кушал І.М., Рудич М.В. Аналіз динаміки та структури прямих податків в Україні та їх вплив на доходи Державного бюджету України. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2025. № 3(289). С. 93–98.

16. Сокирко О. С., Шепиленко В. Ю. Тенденції формування доходів Державного бюджету України. *Бізнес Інформ*. 2022. №3. С. 87–92. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-3-87-92>

17. Прямухіна Н. Структурна перебудова державного бюджету України в умовах воєнної економіки та повоєнної трансформації. *Публічне управління і право: історія, теорія, практика*. 2025. № 6. С. 68–77. URL: <https://doi.org/10.31652/2786-6068-2025-6-68-77>

18. Дем'янишин В., Лободіна З., Горин В., Дем'янишин В. Методологічні підходи до дослідження державних фінансових ресурсів та фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах реформування

управління публічними фінансами. *Світ фінансів*. 2023. Вип. 1. С. 31–47. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/4ef5c449-d981-4ff5-9fd1-132c3a98a7ef>

19. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

20. Бюджетний Кодекс України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

21. Податковий кодекс України. № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

22. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>

23. Про Державний бюджет України на 2026 рік: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text>

24. Класифікація доходів бюджету: Наказ Міністерства фінансів України № 11 від 14.01.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text>

25. Бюджетна декларація на 2026–2028 рр.: схв. постановою КМУ від 27.06.2025 р. № 774. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774-2025-%D0%BF#Text>

26. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>

27. Krysovaty A., Sydor I., Valihura V., Koval S., Yakovets T. Behavioral dimension of tax finance: the case of Ukraine. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2025. 6 (65). pp. 90-105. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4922/4495>. DOI: 10.55643/fcaptp.6.65.2025.4922

28. Горин В.П., Квасниця О.В., Була П.В., Мудрий Т.П., Юзюк І.В. Екологічне оподаткування в Україні: поведінкові аспекти, фіскальні наслідки та вектори розвитку у контексті європейського досвіду. *Ефективна економіка*. 2025. № 9. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/7555/7681>

29. Коваль С.Л., Мельничук Ю.Д. Теоретичні аспекти податкового регулювання. *Світ фінансів*. 2025. № 1 (82). С. 21–30. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1780?articlesBySimilarityPage=15>
30. Valihura, V., Sydor, I., Slatvinska, M., Koval, S., & Vakulich, I. (2025). Addressing Tax Fraud Through Transfer Pricing Mechanisms: Enhancing Ukraine's Public Finances. *OIDA International Journal of Sustainable Development*, 18(07), 11-20. https://oidaijsd.com/?page_id=3491
31. Горин В.П., Булавинець В.М. Теоретичні засади бюджетних трансфертів як інструмента фінансового регулювання суспільного добробуту. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. №5/1. С. 11-17. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/ebd10f7d-97b1-4c82-b7d9-9faa6b364d55>
32. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2025 рік. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2025-770
33. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2024 рік. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698
34. Тістик Р. Детінізація економіки, покращення адміністрування податків і митниці, прибутки НБУ – важливі джерела додаткового наповнення держбюджету наступного року: прес-служба Апарату ВРУ. 16.10.2025р. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/267020.html
35. Жорстка детінізація в обмін на \$8 млрд: на що доведеться погодитися Україні заради співпраці з МВФ. *MIND*. 26.11.2025. URL: <https://mind.ua/publications/20297751-zhorstka-detinizaciya-v-obmin-na-8-mlrd-na-shcho-dovedetsya-pogoditisya-ukrayini-zaradi-spivpraci-z-mvf>
36. Зеленський анонсував зміни у податковій стратегії України: що готує уряд. URL: <https://thepage.ua/ua/news/zelenskij-anonsuvav-zmini-u-podatkovij-strategiyi-ta-detinizaciyu-ekonomiki>
37. Горин В. Зарубіжний досвід регулювання доходів державного бюджету в умовах економічної нестабільності. *Світ фінансів*. 2011. Вип. 4. С. 186–199. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/99fa517a-69d8-41da-b7a9-8d639a471195>

38. Фінанси зарубіжних країн: навч. посіб. / О. П. Кириленко, Т. О. Кізима, Н. Я. Кравчук [та ін.]; за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 420 с. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/9c3542fd-ea70-44b2-a97b-85e8a5d393f3>

39. Допомога міжнародних фінансових інститутів Україні. Лютий 2026 року: НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/dopomoha-mizhnarodnykh-finansovykh-institutiv-ukrayini-lyuty-2026-roku>

40. Мінфін та Світовий банк підписали угоду про грант на 690,8 млн. доларів США від Японії та Канади. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ministry_of_finance_and_the_world_bank_signed_a_usd_6908_million_grant_agreement_from_japan_and_canada_financed_by_frozen_russian_assets-5580

41. Коваль С., Горин В.. Проблеми ефективності та вектори модернізації фіскальної політики у галузі культури. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 19–20. С. 17–23. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/594/601>. DOI: 10.32702/2306-6814.2022.19-20.17

42. Панько Ю. Теоретичні засади доходів державного бюджету. *Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових ризиків: збірн. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. студ. і молод. Вчених (м. Тернопіль, 27 травня 2025 р.)* Тернопіль: ЗУНУ, Ч. 2. С. 211–213.

43. Панько Ю. Детінізація економіки як резерв зростання доходів державного бюджету. *Фінансове забезпечення сталого розвитку: збірник наукових праць*. Вип. 5. Тернопіль: ЗУНУ. 2024. С. 170–172.

44. Коваль С., Панько Ю. Особливості доходів державного бюджету України в період воєнного стану. *Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових ризиків: збірн. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. студ. і молод. вчених (м. Тернопіль, 6 травня 2026 р.)* Тернопіль: ЗУНУ, Ч. 1.